

Pro Rolenta

MORAVŠTÍ STUDENTI ZA VÁLKY / VE ZBRANI A V BOJI

Pamětní sborník o Odboji moravského studentstva
za druhé světové války

Vydáno k 50. výročí 17. listopadu 1939

PRAHA 1988

Ú V O D E M

budiž zde poděkováno Národnímu výboru města Brna, městskému archivu, městskému výboru Svazu protifašistických bojovníků v Brně a tamní Muzejní a vlastivědné společnosti za vydání pamětní publikace "Zvláštní akce 17. listopadu a její průběh v Brně" z roku 1985. Přijali jsme ji jako cenné shrnutí řady autentických svědectví o zápase moravského studentstva s nepřítelem i o děsné bilanci nacistického vyhlazovacího tažení proti národní inteligenci v celé zemi a na Moravě zvláště.

Od prvního přečtení nás však přitom mrzela zásadní neúplnost pohledu na tento zápas, daná zřejmě už časovým vymezením tématu právě datem 17. listopadu. Ani tímto dnem, ani demonstracemi z 28. října 1939 totiž odboj nezačíná. Jeho navíc daleko nejaktivnější složce, totiž z a h r a n ě n í m v o j á k ů m, začal mnohem dřív, někdy hned po Mnichově, ba jeho prolog lze vidět už v obraně Madridu roku 1936, což konec konců správně vystihli Poláci, když do výčtu svých bojišť druhé světové války v pamatníku neznámého vojáka ve Varšavě výslovně uvedli i bojiště španělská. My však navíc dobře osobně známe řadu našich kamarádů, kteří odešli do války za osvobození a vedli ji hrdě a statečně, nehledíce na ztráty a vlastní oběť. Jedni - a bylo jich /s nestudenty/ sta a sta - ve válce položili život, jiní se dočkali vítězství a žijí mezi námi. Považujeme za svou povinnost přinést dnes dokumenty také o jejich účasti v odboji a splatit tak dluh, který nás tíží. Přinášíme tento náš sborník jako dokument doplňující citovanou záslužnou brněnskou publikaci, ba přímo ad usum brněnského SPB. Krom dokumentů válečného úsilí našich kamarádů včetně historie svolání 17. listopadu Mezinárodním dnem studentstva přinášíme ještě hrst osobních medailonů některých z našich kolegů a přátel, kteří setrvali v okupované vlasti, podstoupili často krajní rizika, stáli před německými soudy a zakusili krutý osud v rukou nacistických válečných zločinců. Jich všech - a jsme si ovšem vědomi zas jen dílčího záběru tohoto sborníku - buďtež příští generace pamětlivý jako předních nositelů ideálu národní samostatnosti a svobody.

Památce těch, kdo položili život...

They shall not grow old as we
age shall not weary them
at the going down of the sun
we will remember them -

Vás léta neohnou tak jako nás, co zbyli,
věk neznají a špína nepotřísní.
V paměti naší v každou denní chvíli
život váš zvučí vítěznou svou písní -

Účast československých studentů ve válce 1939-1945

Začátek války v září 1939 nás zastihl v ovzduší politické nejistoty, nedůvěry a úplného rozčarování. Byli jsme obětovaným národem našimi bývalými spojenci a nemohli jsme se smířit se situací, ve které jsme se octli po zradě mnichovské dohody v 1938. Vyrostli jsme ve svobodné Československé republice, o jejíž založení a ustavení se zasloužila generace našich otců. Byli jsme hrdi na to, že poprvé po staletích měli Češi a Slováci svůj vlastní stát, svou vládu a svou armádu. Poprvé po dlouhé době jsme mohli jednat v mezinárodní veřejnosti suverenních států jako rovní s rovnými a jméno našeho státu se nesmazatelně octlo na mapě střední Evropy. Byli jsme hrdi na náš režim humanitní demokracie, byli jsme hrdi na naše dějiny, tradici a kulturu - na naše spisovatele, vědce a umělce. Naším životním úkolem bylo pokračovat ve vývoji toho, co bylo tak slibně založeno, a zvelebovat to, co potřebovalo. Žili jsme ve vědomí, že na mezinárodním fóru byl náš stát dáván za příklad politické vyspělosti. Kromě politické stability měli jsme též stabilitu ekonomickou a všechny předpoklady ke spokojenému životu v poměrném materiálním blahobytu a v úctě ostatních národů.

Uvádím to proto, abych objasnil prostředí, ze kterého jsme vzešli, a jak těžce nás postihla ztráta naší státní suverenity po mnichovské dohodě v roce 1938. Německá okupace zbytku našeho území 15. března 1939 byla už jen poslední smrtelnou ranou naší státní samostatnosti. Z hrdého a sebevědomého národa se stal národ poražený, opuštěný a podmaněný. Stali jsme se cizinci v našich vlastních domovech. Bestiální brutalita nacistického režimu vylučovala jakoukoliv možnost spolupráce nebo koexistence, což zvyšovalo naše zoufalství. Jen trpělivost a čas nám poskytovaly naději na změnu naší situace. Když Němci napadli Polsko a Francie s Velkou Británií vyhlásily Německu válku - 3. září 1939 - jásalí jsme tajně v naději, kterou jsme si netroufali vyslovit. Jako tonoucí, který se chytá stébla, jsme snili o osvobození z nacistické okupace a obnově naší státní samostatnosti. Jedinou možností, kterou se to dalo uskutečnit, byla vojenská porážka Německa. Ale Německo v té době bylo vojensky silnější a na válku lépe připraveno než Polsko, Francie a Velká Británie. Polsko padlo po několika týdnech a o jeho území se rozdělilo Německo se Sovětským svazem, který v té době podepsal dohodu s nacistickým Německem o vzájemném neútočení. Na západní frontě nebyl žádný pohyb a válka byla bojována jen na moři a ve vzduchu. Němci v Československu se chovali stále arogantněji a byli úplně hypnotizováni šíleným štváním jejich vůdce Hitlera v rozhlase.

Byly to pohnuté doby na našich vysokých školách a v našich studentských organizacích. Naši profesori s námi jednali jako otci se svými syny a dcerami a ve studentských organizacích zmizely všechny politické názorové rozdíly. Byli jsme všichni jen Čechoslováci a vzájemně nápomocní jeden druhému. Snažili jsme se zachránit, co se dalo, abychom zabránili zabavení toho, co jsme si našetřili. Pracovali jsme v neustálé nejistotě a snažili se ignorovat Němce, abychom zbytečně neprovokovali jejich zásahy proti nám. Ale nenávisť a zlost na Němce, kterou naši studenti vnitřně potlačovali, se nedala ovládnout. Jejich srdce přetékala emocí a výkřiky z jejich hrdel se rozléhaly pražskými ulicemi o výročí československé samostatnosti 28. října 1939: "Ať žije československá republika - ať žije svoboda - Němci ven!" Mělo to za následek palbu německou policií do davu demonstrujících. Mezi jinými byl zraněn medik Jan Opletal, který po několika dnech zemřel v nemocnici. Jan Opletal se stal přes noc národním hrdinou, poněvadž představoval ideál, se kterým se celý národ chtěl ztotožnit. V den jeho pohřbu došlo k dalším protinacistickým demonstracím, což vedlo k tragedii 17. listopadu 1939, kdy české vysoké školy byly zavřeny, devět představitelů studentstva zastřeleno a přes 1200 vysokoškoláků odvečeno do koncentračního tábora. Jsou to události všeobecně známé a byly popsány mnoha očitými svědky, ale nelze je na tomto místě vynechat, protože to byl první krok československého lidu v účasti na protinacistickém boji o osvobození československa a naši studenti se v něm umístili na čestném místě.

Krátce po začátku války jsme se dovídali z londýnského rozhlasu, že se v Londýně a v Paříži organizuje československý odboj a že se ve Francii zakládá čs zahraniční armáda. Dějiny první světové války byly v naší čerstvé paměti a příklad československých legií u spojeneckých armád nám zářil jako vzor čs patriotismu. Už před zavřením českých vysokých škol jsme cítili potřebu nějakým způsobem se zapojit do odbojového úsilí. Existovala však nejistota, zda bude po pádu Polska ve válce pokračováno. Hrozilo nebezpečí, že se západní demokracie o tom dohodnou s "německem tak, jako se rok před tím dohodli o nás v Mnichově. Když se tak nestalo, byl to signál k naší další akci. Zařadit se do boje o čs osvobození se stalo naší národní povinností. Manifestovat světu, že si československo své svobody váží a je rozhodnuto za ní bojovat, bylo absolutní nutností a jediná bojová fronta byla v té době ve Francii. Tam nás naše vlastenecké svědomí nezadržitelně táhlo.

Náš odchod za hranice za účelem zařazení do čs armády se neobešel bez nesmírně vážných a těžkých úvah. Opustit domov, rodinu, přátele, město a krajinu, svou vlast a prostě všechno a všechny, koho jsme milovali,

nebylo lehké. Vyžadovalo to nesmírné osobní sebezapření a odhodlání k oběti, která se nedala ani předvídat. Bylo teč nutno uvážít nejen naše osobní riziko, kteremu jsme se museli vystavit, ale i nebezpečí, které hrozilo z našeho odchodu našim rodinám a všem, kteří nám byli nejbližší. Německé žalare, koncentrační tábory a popraviště nebyly nikde příliš daleko. Na druhé straně bylo však zřejmé, že bez porážky nacistického Německa jsme neměli žádnou naději na osamostatnění našeho národa a státu a na život nám přijatelný. Nemohli jsme očekávat, že naše osvobození za nás někdo zariídí bez našeho přispění a bez našich obětí. To naše hrdost nedovolovala. Ač jsme opouštěli domovy s těžkými srdci, byli jsme přesvědčeni, že naše akce je jediným možným východiskem nejen pro nás osobně, ale i pro všechny ty, které jsme milovali v naší vlasti.

Praktické provedení našeho odchodu do čs armády ve Francii se zdálo na první pohled úplně neproveditelné. Jediná možná cesta vedla přes Slovensko, maďarsko a Balkán. Dobrodružství a útrapy té cesty na tomto místě nebudu popisovat. Je to kapitola, jež si zaslouhuje samostatný pořis. Odcházeli jsme tajně jednotlivě nebo v malých skupinách, aniž jsme jeden o druhém věděli.

Opustil jsem domov se svým přítelem z kyjovského gymnasia a lékařské fakulty v Brně Janem Kudrnou 20. prosince 1939 večer. Do Francie jsme dorazili loďí z Beyrutu 3. února 1940. Měli jsme velké štěstí, že se nám podarilo překročení tří nepřátelských hranic. Mnoho našich kolegů to štěstí nemělo. Již po cestě nám bylo nápadné, že mezi dobrovolníky, kteří měli namířeno do naší armády ve Francii, bylo mnoho studentů. Sháněl jsem se po přátelích z našeho kraje a z university, poněvadž jsem nevěděl, kdo se vydal na cestu. Jedním z prvních, koho jsem našel po příjezdu do Francie, byl MUC Přemysl Sonnek - předseda spolku brněnských mediků.

Jednotky čs armády ve Francii byly začátkem 1940 soustředěny v byvalém zajateckém táboře na jižním pobřeží Francie u města Agde. Byli jsme ubytováni v primitivních dřevěných chatách. Kromě slamníku nebylo tam ani židle ani stůl. Tábor byl ještě zčásti obehnan ostnatým drátem připomínajícím dobu, kdy v něm byli uvězněni dobrovolníci ze španělské občanské války, mezi nimiž bylo dosti Čechoslováků. Ti se po utvoření naší armády do ní přihlásili ne proto, že jim záleželo na Československu, ale protože to bylo asi pohodlnější než zajatecký tábor. Byli to vesměs příslušníci silně levicových politických stran, a protože Sovětský svaz v té době nebyl ve válce a naopak měl podepsanou smlouvu s nacistickým Německem o vzájemném neútočení, považovali válku za kapitalistickou záležitost. Kromě této složky bylo v naší armádě též mnoho čs občanů žijících ve Francii trvale nebo na sezonní práci. Ti byli do naší armády Francií

mobilizování. Byli to většinou Slováci, kteří se nemohli dostat domů do autonomního Slovenska, a do internačních táborů se jim také nechtělo. Hlavní kadr naší armády se však skládal z dobrovolníků, kteří do ní narukovali ze všech koutů světa, hlavně však z protektorátu. Mezi nimi bylo mnoho důstojníků a studentů. Poněvadž studenti neměli odslouženou vojenskou službu, narukovali v hodnosti vojínů bez naděje na povýšení.

Náš výcvik byl intenzivní, ačkoliv jsme trpěli nedostatky vojenského vybavení, a tím větší bylo naše rozhořčení při pomýšlení na to, co bylo Němcům presentováno při odzbrojení Československa. Náš denní žold se rovnal hodnotě jedné krabičky sirek. Žili jsme na nejnižším stupni úrovně v našich životech... Za těchto okolností nebylo možno pomýšlet na nějakou speciálně studentskou činnost, nebyl na to čas ani nálada. Brzy potom byly jednotky naší armády roztroušeny do různých míst mezi Agde a Perpignanem a dalšímu výcviku. Tam nás zastihl útok Němců přes Belii na Francii. Dva naše pěší pluky, které byly dosud nejlépe vycvičené, byly přiděleny francouzské divizi a odeslány na frontu, zatímco ostatní jednotky byly rychle ozbrojeny a čekaly na rozkaz k protiútoku. Ten rozkaz nepřišel. Francie padla v chaotickém víru a my jsme se ocitli v zoufalé situaci. Pro nás, kteří jsme utekli z protektorátu, zbývalo málo naděje, že přežijeme německé zajetí, a náš krásný sen, že se budeme vracet do osvobozeného Československa, pro které jsme podnikli dlouhou cestu plnou útrap, praskl jako bublina. Uvažovali jsme o přechodu přes Pyreneje do Francova Španělska, ale nedělali jsme si žádné iluze, jak by tam s námi naložili.

Zásluhou rozhodnutí vlády Velké Británie pokračovat v boji a zásluhou naší prozatímní vlády v Londýně jsme byli zachráněni. Byli jsme evakuováni britským námořnictvem z jihofrancouzských přístavů, většinou ze Sète, do Anglie. Moje jednotka byla naloděna 23. června a dorazila do přístavu Liverpool 7. července 1940. Náš odjezd z Francie byl však úplně dobrovolný. Jen ti, kdo se dobrovolně přihlásili, že chtějí pokračovat v boji proti nacistům, byli evakuováni. Ti, kdo žili a měli rodiny ve Francii, se vrátili domů a též mnoho sezonních pracovníků ze Slovenska dalo přednost návratu do autonomního Slovenska. Když se naše jednotky sešly po příjezdu do Anglie, zbylo nás sotva polovina. Někteří padli nebo se ztratili na chaotické frontě a jiní dali přednost složení zbraní ve Francii. Utrpěli jsme však další početní ztrátu po příchodu do Anglie. Několik set našich levicově orientovaných vojáků, většinou z bývalé španělské mezinárodní brigády, odmítlo přijmout naše vojenské velení a přes osobní domluvu našeho presidenta dr. Edvarda Beneše odmítli pokračovat v boji. Pro ně to byla čistě kapitalistická válka, Sovětský svaz se jí neúčastnil a na osvobození Československa jim snad nezáleželo. Raději se

nechali internovat v zajateckých táborech. To, že je britští námořníci s nasazením svých životů z Francie zachránili, pro ně nebylo dostatečně závazné. Poprvé v životě jsem se styděl, že jsem Čechoslovák. Na druhé straně měl jejich odchod blahodárny účinek na duch v naší armádě. Zbavili jsme se rozvratných elementů a mohli se úplně věnovat reorganizaci našich vojenských jednotek a jejich vycviku.

Naši letci byli v jiné situaci. Už ve Francii byli zařazeni do francouzských leteckých jednotek, které byly mimo velení naší pozemní armády, a po příletu nebo příjezdu do Anglie z nich byly organizovány československé perutě pod velením britského letectva. Válka v létě 1940 se soustřeďovala na obranu britského pobřeží proti německé invazi a proti neustálým náletům Luftwaffe na Londýn a jiná průmyslová střediska v Anglii, z nichž některé čtvrtě se stávaly hořícími zříceninami. Letecká bitva zuřila skoro neustále nad našimi hlavami a v ní se naši letci velmi často vyznamenávali. Brzo si získali úctu britských a jiných spojeneckých velitelů spolu s nehybnoucím vděkem britského obyvatelstva. Též to všichni nepřežili.

Naše pozemní armáda byla v létě 1940 soustředěna ve vojenském stanovišti v táboře v Cholmondeley Park v hrabství Cheshire. Mělo to výhodu, že poprvé od našeho odchodu z domova jsme byli všichni pohromadě. Vzájemně jsme vyhledávali přátele z našich měst a vesnic a mohli vyměnit zprávy o našich známých. Poprvé jsme si mohli udělat představu o tom, kdo mezi námi vlastně je. Jako studentský funkcionář jsem měl velký zájem o své studentské přátele a byl jsem překvapen jejich velkým počtem. Z mediků lékařské fakulty Masarykovy university, kteří byli v posledních semestrech kromě Jana Kudrny, jenž byl mým nerozlučným druhem, jsem se sešel s Přemyslem Sonnkem, Pavlem Retrem, Františkem Šťastným a řadou jiných. A v jiných oborech to nebylo moc rozdílné. Začali jsme se scházet a diskutovat naše problémy a snažili jsme se o zvelebení našeho života v armádě.

Vznik Ústředního svazu čs. studentstva v zahraničí.

Pátral jsem po funkcionářích studentských organizací, které jsem znal z domova. Věděl jsem, že dr. Josef Sommer – předseda SČS v Brně – se vydal na cestu přes hranice asi tři týdny před námi, ale nebylo po něm ani stopy. Jen ve Francii mi někdo řekl, že se domnívá, že ho viděl v maďarském žaláři. Prý byl zatčen při přechodu hranic. Kromě dalších byl v táboře MUC Přemysl Sonnek, předseda spolku brněnských mediků. Pátral jsem po dalších a dověděl jsem se od MUC Karla Škopka z Prahy, který byl u naší jednotky, o ing. Čeňku Adamcovi ze Spolku posluchačů komerčního inženýrství. Našel jsem ho ve společnosti s mladým a velice

nadaným studentem z Prahy Luborem Zinkem. Též jsem se dověděl, že je v táboře ing. Bohuslav Šulc, energický studentský pracovník z Brna a bývalý starosta Spolku posluchačů vysoké školy technické. Ačkoliv jsem ho moc dobře osobně neznal, jeho reputace ho předcházela. Seznámili jsme se velice rychle a naše přátelství, které jsme uzavřeli též společně s Čeněkem Adamcem a Luborem Zinkem, vedlo k velmi plodné spolupráci, o jejímž výsledku jsme tehdy ani nesnili. Vídali jsme se po večerech po skončení našich vojenských povinností, sedávali pod stromy cholmondeleyského parku nebo ve stanu a diskutovali naši studentskou situaci. Události minulých měsíců nás zanechaly plné dojmů, které bylo těžko formulovat, a teprve naší každodenní diskusí začaly naše myšlenky krystalizovat. Jako demokraticky zvolení zástupci čs studentů cítili jsme odpovědnost za důvěru, která nám byla svěřena. Kromě našich kolegů, kteří byli v Praze zadrženi nebo trpěli v koncentračních táborech, hlas ostatních studentů byl umlčen v protektorátu. My jsme byli jediní, kdo jsme byli svobodní a schopni mluvit jménem čs studentů ke svobodnému světu. V tomto ovzduší se zrodila myšlenka organizace reprezentačního orgánu čs studentstva - Ústředního svazu čs studentstva v zahraničí. K tomu účelu bylo nutno přizvat pokud možno všechny bývalé studentské reprezentanty ke spolupráci. Někteří byli u svých vojenských jednotek přímo v táboře jako JUC Leopold Rozboril, MUC Přemysl Sonnek, MUC Pavel Retter a další, někteří byli mimo tábor jako JUC Pavel Kavan, který léčil špatně srostlou zlomeninu ruky v nemocnici. Když jsme s ním konečně navázali styk, poradil nám též o dr. ing. Václavu Palečkovi, bývalém předsedovi ÚSČS a místopředsedovi Confederation Internationale des Etudiants /C.I.E./. Dr. Paleček pracoval v Londýně. Všichni s naším návrhem nadšeně souhlasili a přihlásili se ke spolupráci. Výsledek byl, že jsme mohli ustavit výbor ÚSČS v zahraničí tohoto složení:

Předseda: dr. ing. Václav Paleček

místopředsedové: ing. Čeněk Adamec

MUC Karel Macháček

generální tajemník: ing. Bohuslav Šulc

pokladník: IngC Božetěch Dubový

zahraniční referent: JUC Pavel Kavan

ku lturní referent: IngC Lubor Zink

organizační referent: JUC Leopold Rozboril

sociální referent: JUDr. Jirí Bleier

studijní referent: MUC Přemysl Sonnek

stredoškolský referent: Milan Smutný

Kromě těchto funkcí vítali jsme ke spolupráci další studenty bez specifické funkce. Musím zdůraznit, že rozdělení funkcí se nijak moc

nedodržovalo a všichni jsme pracovali kdekoli, kde nás bylo potřeba. Vyvinul se mezi námi velmi loyální a přátelský vztah a jen velmi zřídka docházelo k rozdílu názorů, které se vždycky racionelně smířily. Byla to skvělá spolupráce, které se všichni bez výjimky oddaně zúčastnili, ale křivdil bych, kdybych se na tomto místě nezmínil o třech vynikajících pracovnících: Dr. ing. Václav Paleček byl o něco starší než my, ale velmi zkušený na mezinárodním studentském fóru, velký diplomat znalý mnoha jazyků a svým vystupováním a styky námotevřel mnoho dveří. Ing. Bohuslav Šulc se stal opěrným sloupem naší existence, okolo kterého se všechno naše dění otáčelo. Jeho obětavost, nestrannost, otevřenost a úžasná energie v nás všech budila uznání. Ing. Lubor Zink se stal neocenitelným členem našeho souboru. Svým literárním nadáním a svou osobností si získal mnoho přátel při organizaci pamětních schůzí 17. listopadu v Londýně.

Než jsme se však dostali k jakékoliv činnosti, bylo putno překonat jednu velkou překážku, a to byl zákaz spolkových činností v armádě. Dalo mně to hodně vysvětlování ministru národní obrany gen. Serg. Ingrovi, kterého jsem osobně znal, že jsme v první řadě jeho vojáci, ale že chceme pomoci čs. odboji propagací dobrého jména Československa a že události, které postihly naše studenty, se musí využít na mezinárodním studentském fóru. Tím jsme též operovali při stycích s ostatními ministry naší zahraniční vlády, u nichž jsme žádali o slyšení za jejich návštěv našeho vojenského tábora. Když viděli naši upřímnost, že se snažíme jen pomoci našim studentům a Československu všeobecně, dali tichý souhlas k našemu ustavení.

Dne 17. listopadu 1940 - o prvním výročí tragických událostí z r. 1939 jsme uveřejnili v londýnských novinách toto prohlášení:

"Před rokem zazněly v pražských ulicích osudné výstřely nacistických vrahů, které přinesly smrt mnohým československým studentům. Československý národ přinesl tak další oběť na oltář svobody své vlasti.

Českoslovenští studenti byli mezi prvními z těch, kteří se vzpamatovali z těžkých ran, jež byly celému národu zasazeny. Šli do ulic, aby protestovali proti nelidskému útlaku. Desítky mrtvých, stovky mučených v koncentračních táborech a tisíce těch, kteří nemohli dokončit svá studia - to všechno otrásl svědomím celého civilizovaného světa, který se tomuto barbarství, nemajícímu obdoby v dějinách, postavil na odpor.

Mluvíme dnes ze země svobody, několik nás, kterým se podařilo uprchnout z nacistického pekla, abychom mohli pokračovat v boji a pomohli své zemi dobýt znovu ztracenou svobodu. Myslíme na matky, jejichž synové byli umučeni a zabiti a slibujeme, že nikdy nezapomeneme. Víme, že náš boj je bojem za právo, spravedlnost, a že nebude svobodné Evropy bez svobodného Československa:"

Za Ústřední svaz čs studentstva:

JUC Pavel Kavan

Dr ing. Václav Paleček

Ing Čeněk Adamec

Ing Bohuslav Šulc

MUC Karel Macháček

Tak bylo založení Ústředního svazu čs studentstva v zahraničí veřejně prohlášeno široké veřejnosti.

Kromě toho někteří z nás poslali články do novin. Naše prohlášení bylo též zasláno BBC - britskému rozhlasu - a spojeneckým studentským organizacím v čele s National Union of Students - N.U.S. - celostátnímu svazu britských studentů, se kterým náš předseda dr ing. Václav Paleček navázal přátelskou spoluprací.

Českoalovenští studenti na britských univerzitách.

Asi ve stejnou dobu, kdy jsme diskutovali založení Ústředního svazu čs studentstva v našem vojenském táboře, naskytly se úvahy, jakým způsobem pomoci stovkám našich studentů, aby udrželi styk se svými studijními obory. Zevřením českých universit a deportací tisíce studentů do koncentračního tábora bylo Československo ochuzeno o velkou část své vyrůstající inteligence. Obávali jsme se, že mnoho našich studentů koncentrační tábory nepřežije a že tudíž musíme se snažit zachránit, co se zachránit dalo. Válečná situace však k tomu nebyla příhodná, bylo nás víc potřeba u kulometů. Snažil jsem se tento předmět uvést čistě akademicky při rozmluvách s našimi vládními činiteli, avšak s malým úspěchem. Když se koncem září 1940 naše vojenská situace o něco zlepšila a britské letectvo nabylo převahy ve vzdušném válečném prostoru, pominulo tím akutní nebezpečí německé invaze na britské ostrovy. Vrátil jsem se proto k diskusím o tomto námětu, avšak pořád s malým úspěchem. Situace se zdála nejakutnější u mediků, jichž jsem napočítal přes třicet v posledním roce před promocí. Kromě toho jsem věděl i o existenci mediků mimo naši armádu. Bylo mně logicky jasné, že 40 kvalifikovaných lékařů musí mít větší hodnotu pro válečné úsilí než 40 vojáků a být větším přínosem poválečnému Československu. Přitom jsme si sotva dovedli představit, že by bylo možno dostudovat v Anglii. Když můj návrh narážel na nepochopení, předložil jsem jej písemně presidentu republiky dr Edvardu Benešovi. Týdny uplynuly a nedostal jsem odpověď. Vzdával jsem se naděje, ale umínil jsem si, že než od toho návrhu upustím, budu žádat pana presidenta o audienci, aby mi to mohl otevřeně zamítnout.

Naskytla se však příležitost promluvit s ním neformálně. Jednotky naší armády byly v té době už přemístěny ze stanového tábora do uprázdněných domů v oblasti města Leamington Spa a pan president nás přišel navštívit na Štědrý večer 1940. Po jeho projevu, ve kterém nám přál příjemné

vánoce přiměřeně našim okolnostem, s ujištěním své víry v naše válečné vítězství vstoupil mezi nás, aby s námi jednotlivě promluvil. Představil jsem se mu a vysvětlil, že jsem medik, který mu psal ve věci dostudování mediků v pokročilém stavu jejich studia. President váhal s odpovědí, ale řekl mně, ačkoli mi nemůže nic slíbit, že se o věci jedná a že doufá, že to bude úspěšné. Byl jsem nadšen, že akce, kterou jsem vedl jménem ÚSČS, v němž jsem měl velkou oporu, se dostává k jakémusi řešení. Tři měsíce později nám bylo oznámeno, že britské university nám nabídly místa, na která jsme byli rozdělení v malých skupinách nebo jednotlivě. Byl bych radši, kdyby bylo možno umístit větší počet našich studentů, ale těšilo mě, že jich bude aspoň 40.

Současně se začalo vyjednávat o ostatní studijní obory. Jednání za ně vedl ing. Bohuslav Šulc, přidělený k tomu účelu na určitý čas školskému odboru našeho ministerstva vnitra v Londýně. Podle jím provedené statistiky studentů v naší brigádě, kterou uvádí ve své práci "Ústřední svaz čs studentstva v exilu za války 1940-1945" bylo v naší pozemní armádě, jejíž počet byl asi 3000 mužů: 53 studenti medicíny, 48 studentů práv, 83 studenti technických oborů, 15 studentů filosofie, asi 40 studentů ostatních oborů a 80 středoškoláků. Asi stejný počet tam byl vysokoškolsky vzdělaných a kvalifikovaných vojáků mimo aktivní důstojníky. Tato statistika nezahrnuje letectvo, které bylo roztroušeno mezi britskými leteckými utvary a statistiku tam nebylo možno provést.

Studijní stáže na britských universitách byly vyjednány potom pro 11 právníků, 7 techniků a jednoho filosofa vesměs v posledním roce vysokoškolského studia. Musím zde zdůraznit, že všechna přidělení na university byla udělena s podmínkou okamžitého návratu k našim jednotkám, kdyby si toho vojenská situace vyžadovala. I na universitách zůstali jsme vojáky československé armády.

Pobyt čs studentů na britských universitách byl velkým úspěchem. Nejenže si obnovili vědomosti získané na universitách v Československu, ale rozšířili je dalším studiem a kromě toho se zdokonalili v angličtině. Byli též očitým svědectvím Mnichova a 17. listopadu. Pro Československo získali mnoho přátel. Musím říci, že britské obyvatelstvo, studenti a universitní kruhy se k nám chovali velmi přátelsky. Byli jsme zváni do rodin, ke společenským příležitostem, a kde nám mohli pomoci, tam nám pomohli. Jejich morální podpory jsme hodně potřebovali zvláště za heydrichiády, kdy jsme se hrozili obětí, jež národ doma přinášel, a tiše se loučili s našimi milovanými v Československu.

Dostudování našich mediků trvalo průměrně 18 měsíců, poněvadž britské university trvaly na tom, že většinou budeme muset absolvovat všechny

předměty odpovídající našemu druhému a třetímu rigorosu, které někteří již měli za sebou v Československu. Ale výsledek celé té akce byl, že asi 40 mediků se stalo v Anglii kvalifikovanými lékaři a jeden dostudoval na francouzské universitě v Beyrutu. Dověděl jsem se z korespondence, že u naší vojenské jednotky na Středním východě slouží můj přítel z brněnské fakulty MUDr. Jiří Lintner. Když jsem ho dopisem informoval o tom, co bylo zařízeno pro mediky v Anglii, vyjednal si dostudování v místě své vojenské služby.

Naše promoce v Anglii byly slavnostní. Konaly se v aule oxfordské university, jejíž hodnostáři převzali funkci našich po dobu zavření českých universit. Promoci se zúčastnili zástupci naší vlády v čele s prezidentem dr. Benešem u první skupiny a ministrem zahraničí Janem Masarykem u skupiny druhé, kromě zástupců britských universit a vědeckých kruhů. Tyto události byly též podrobně publikovány v britském tisku.

Po skončení studií se nově kvalifikovaní lékaři vrátili ke svým vojenským jednotkám a později byli přiděleni tam, kde jich bylo nejvíce třeba. Někteří šli k britské armádě, někteří k letectvu a někteří k československé brigádě na východní frontě, která bojovala po boku Rudé armády.

17. listopad - Mezinárodní studentský den.

17. listopad 1939 byl pro nás mimo nacistické okupace Československa největší tragédií našeho mladého života. Byl v naší čerstvé paměti a zanechal v nás hluboký dojem. Utvrdil nás v přesvědčení, že ideál svobody je nepostradatelný, a toto přesvědčení jsme si odnesli do zahraničí.

Anglii jsme o tom nikoho nemuseli přesvědčovat a pro své názory jsme našli snadno porozumění. Ale anglická veřejnost nebyla evropsky orientovaná. Jako námořní a imperiální stát měla své zájmy v zámorí a evropských sousedů si málo všímala. My však jsme si umínili nedovolit, aby památka 17. listopadu upadla v zapomnutí. Příležitost k tomu nebyla však příliš vhodná. Ve válce, kdy jedna tragédie následuje druhou, kdy ztráta tisíce životů není výjimečnou událostí a zprávy minulého týdne jsou staré, jsme si vůbec nebyli jisti, jak pochodíme. Nebyli jsme však sami ve své snaze. Naše zahraniční vláda a naši univerzitní profesori, kteří byli v londýnské emigraci, též bouřili veřejné mínění proti nelidskosti nacistického režimu na příkladě 17. listopadu. Oni byli první, kdo k tomu účelu uspořádali pietní schůzi za naše zavražděné studenty, 14. dubna 1941 v Londýně, za účasti presidenta republiky, spojeneckých vlád, zástupců britských universit a vědeckých ústavů. Projevový řečník, mezi nimiž jsem mluvil za československé studenty, byly předem přeloženy do angličtiny a vydány jako pamětní sešit.

Po ustavení Ústředního svazu čs studentstva v zahraničí jsme se mezi jiným snažili, abychom - jak jsem se už zmínil - hlavně se Svazem britského studentstva - N.U.S. i s jinými studentskými organizacemi spojeneckých národů navázali styky. S členy britského Svazu se časem vyvinula prostřednictvím anglicky mluvících kolegů, hlavně dr. Václava Palečka - velmi plodná spolupráce. Vyvinulo se přátelství, které umožnilo získat jejich důvěru a spolupráci v našich snahách. Události 17. listopadu nebyly nikdy daleko od našich srdcí a po dlouhou dobu jsme přemýšleli a zkoumali, jak je nejlépe zhodnotit. 17. listopad nebyl pro nás jen památkou na zavražděné kolegy, které jsme osobně znali, ale symbolizoval ideál, pro který zemřeli. Chtěli jsme, aby výkřiky z pražských ulic: "Ať žije Československá republika!", "Ať žije svoboda!" se rozlehly po celém světě jako protest proti politickému útlaku a nacistické zvlášti. V tomto směru se nám dostalo porozumění a podpory našich britských i jiných spojeneckých přátel. Nelze tyto neformální rozhovory podrobně vypisovat, neboť se odehrávaly na různých místech a mezi různými lidmi, ale vynořil se z nich návrh, aby byl 17. listopad prohlášen Mezinárodním studentským dnem. Přípravy k upomínce 17. listopadu už byly v proudu, avšak k jeho mezinárodnímu uznání bylo třeba získat souhlas studentských organizací spojeneckých národů. Nebyly s tím velké těžkosti, ačkoliv to některým trvalo déle, než rozhodli, ale okamžitý souhlas a nabídka spolupráce ze strany britského Svazu studentstva nám v tom směru pomohly.

Naši akci tehdy pomohl vývoj válečné situace. V červnu 1941 Německo napadlo Sovětský svaz, s nímž mělo podepsanou smlouvu o vzájemném neútočení, a Sovětský svaz se ocitl ve skupině států bojujících o svou existenci. Byl to vývoj, který náš prezident dr. Beneš už delší dobu předvídal. Vítili jsme tuto událost ne proto, že bychom přáli Sovětskému svazu mizerii, jakou každá válka přináší, ale proto, že se konečně stal naším spojencem a byl teď na naší straně. Pro naši morálku to byla veliká vzpruha a vítali jsme je do řady bojujících jako naše slovanské bratry. Jak čas pokračoval, sledovali jsme s velikou úzkostí a obavami průběh války na sovětské frontě, když Němci postupovali a jedno sovětské město po druhém padalo do jejich rukou. S pocitem zármutku a úzkosti jsme sledovali jejich veliké ztráty a oběti. Tím více jsme však později jásal, když se jim podařilo zastavit německý postup. Když koncem r. 1941 Spojené státy americké vstoupily do války po napadení Japonskem, rodina spojenců byla úplná. Politické rozdíly ustoupily přátelství a vůli ke spolupráci. Nastala nová etapa v mezinárodních vztazích, která všem dodala větší sebedůvěry a víry v konečné vítězství. Náš Ústřední svaz čs studentstva poslal pozdravný telegram k rukám sovětského velvyslance Majského a doufali jsme v navázání přátelských styků se sovětskými studenty.

Vstup Sovětského svazu do války též změnil postoj k našemu odboji v té části naší emigrace, která se ho do té doby stranila. Vojáci, kteří v r. 1940 složili zbraně a odmítli bojovat, hlásili se zpět do naší armády a politická emigrace, která se nás stranila, se přihlásila ke spolupráci. Všichni byli přijati bez rekriminací. Též složení našeho výboru ÚSČS bylo touto situací ovlivněno. Přivítali jsme do našeho středu, kromě jiných, dr. Eduarda Goldstückera ve funkci dalšího místopředsedy. Jeho znalost politických věd a jeho intelektuální úroveň mu vysloužila hodně popularity na mezinárodních studentských shromážděních, kde nás často zastupoval.

Příprava manifestace 17. listopadu v r. 1941 se neobešla bez podpory našich vládních úřadů, ačkoliv jsme si to museli vymoci. Nejenom nám dali k dispozici kancelář, ale uvolnili Lubora Zinka na několik měsíců do Londýna, aby věc organizoval. Kromě něho ing. Bohuslav Šulc, JUC Pavel Kavan a nezbytný dr. Václav Paleček se podíleli na tomto gigantickém úkolu. JUC Pavel Kavan v té době připravoval první číslo našeho vlastního časopisu "Students at war" /Studenti ve válce/, do kterého jsme přispívali. Práce s přípravou byla úmorná a litoval jsem, že jsem se jí nemohl zúčastnit vzhledem k úplnému zaneprázdnění intenzivním studiem na universitě v Sheffieldu, kde jsem společně s MUC Přemyslem Sonnkem dokončoval lékařská studia.

Vlastní manifestace a slavnostní prohlášení 17. listopadu za Mezinárodní studentský den se konalo v Londýně v sále Caxton Hall dně 16. listopadu 1941 v přítomnosti zástupců spojeneckých vlád a studentských organizací. Schůzi předsedal dr. Václav Paleček a hlavním řečníkem byl náš ministr národní obrany generál Sergej Ingr. Jménem britské vlády promluvil náměstek ministra školství a za mezinárodní studentskou veřejnost měli projevy zástupci studentů Velké Británie, Norska, Francie, Jugoslaviie, Polska a Indie. Text svolání Mezinárodního studentského dne, který uvádím v překladu, přečetl Lubor Zink a byl vyslechnut ve stoje všemi přítomnými.

"My, studenti Velké Británie, jejích dominií a Indie, Severní a Jižní Ameriky, Sovětského svazu, Belgie, Československa, Francie, Řecka, Číny, Nizozemska, Norska, Polska, Jugoslaviie a všech svobodných zemí, abychom uctili památku popravených a umučených studentů, kteří jako první zvedli svůj hlas na znamení odporu proti nacistickým utlačovatelům roku 1939, prohlašujeme 17. listopad MEZINÁRODNÍM STUDENTSKÝM DNEM.

My, kteří dnes tvoříme společnou frontu proti všem druhům fašismu a útlaku, bez ohledu na zem, rasu, třídu nebo náboženství, a kteří bojujeme se zbraní v ruce - ve vzduchu, na moři a na zemi - pro svobodu našeho

lidu, skláníme se před památkou oněch mladých lidí, kteří se stali obětí nacistického násilí, padli v nerovném boji a svou smrtí zažehli v temných dnech plamen, jenž nikdy neuhasne.

Prohlašujeme, že 17. listopad není pro nás pouze dnem, kdy studenti celého svobodného světa vzdávají poctu svým mrtvým československým kolegům a všem těm, kteří trpí stále ve vězeních a v koncentračních táborech, avšak též dnem, kdy si připomínáme a budeme připomínat ideál, pro nějž ti studenti trpěli a stále ještě trpí.

Uvědomujeme si, že vítězství fašismu by znamenalo mimo jiné i zničení kultury a svobodného učení - my studenti slibujeme, že uděláme vše, co je v našich silách, abychom nejen uspíšili porážku tohoto brutálního fašistického násilí, avšak přičiníme se též, aby to, co se stalo, nemohlo se již nikde a nikdy více v jakékoli formě opakovat."

Prohlášení bylo podepsáno zástupci čtrnácti národů. Bylo též rozhodnuto, že bude předloženo k ratifikaci vrcholné organizaci studentstva po válce.

Kromě této manifestace v Londýně konaly se též manifestace na všech britských univerzitách, některé za přítomnosti členů naší vlády a našeho výboru. Sami jsme na tohle ani nestačili a museli jsme mobilizovat každého z našich anglicky mluvících studentů. Pomohlo nám, že naši medici v té době už byli roztroušeni po mnoha univerzitách a tuto funkci zastali. Kromě toho mnoho studentských časopisů uveřejnilo naše příspěvky a dostávaly jsme též zprávy ze všech možných koutů světa, že se tam pořádaly manifestace. Studenti po celém světě se chtěli ztotožnit s ideou 17. listopadu, i když sami nebyli nacismem postiženi. Pro ně byl Mezinárodní den studentstva manifestací solidarity za svobodu a protestem proti politickému útlaku.

V roce 1942 se manifestace Mezinárodního studentského dne konaly ještě ve větším měřítku a nabyly mezinárodního rázu. V Londýně jsme hlavní obřad pořádali v Albert Hall za přítomnosti 7000 účastníků. Vedl ji předseda Svazu britského studentstva - N.U.S. - a hlavním řečníkem byl prezident dr. Beneš. Mezi delegáty studentů z celého světa byl hrdina Sovětského svazu por. Vladimír Pšenličev. Na britských univerzitách se též opakovaly schůze, jichž jsme se opět zúčastnili.

Mezinárodní studentský den nabyl světového formátu. Do Londýna, do Moskvy, New Yorku, do Čunkingu, Indie a všech koutů světa přicházely zprávy o jeho úspěchu. Přijímali jsme je s velkým uspokojením, že idea, která vznikla v našem středu, a velká práce vynaložená k jejímu uskutečnění, se tak úspěšně ujala a přispěla k rozšíření jména Československa a jeho studentů.

Uvádím všechny tyto události s největší stručností. Popsal je podrobněji ing. Bohuslav Šulc, u kterého se zachovalo též hodně dokumentárního materiálu z té doby.

V roce 1943 byla naše vojenská jednotka na Středním východě přemístěna do Anglie, aby splýnula s naší brigádou a byla reorganizována v tankovou brigádu. S ní k nám byl přemístěn dr. Josef Sommer, předseda Svazu čs. studentstva v Británii v době začátku války. Rádi jsme ho přivítali a jmenovali dalším místopředsedou našeho ÚSČS.

V roce 1944 byla manifestace 17. listopadu již úplně pořádána britským Svazem studentstva, poněvadž většina členů našeho výboru bojovala s naší tankovou brigádou na evropském bojišti.

Naše činnost skončila koncem války. Vraceli jsme se jako vítězní vojáci do osvobozené vlasti z různých míst, kam nás válka zanesla. Už nebylo třeba nikoho přesvědčovat o křivdách a utrpení, které náš národ prožil. Vlajka presidenta republiky opět hrdě vlála nad pražským Hradem a brány našich universit byly otevřeny našim studentům. Naše poslání bylo splněno.

V Praze se vytvořil revoluční výbor Ústředního svazu čs. studentstva a ujal se své funkce. Oficiálně byla jeho funkce uznána na valné hromadě svolané na Karlovu universitu okolo 17. listopadu 1945. Byli jsme na ni pozváni. Naše řady byly pročištěny těmi, kteří padli na bojišti, a těmi, kteří pracovali mimo hranice Československa. Dr. Václav Paleček zastupoval čs. vládu v Berlíně u spojenecké komise a ing. Bohuslav Šulc s Luborem Zinkem připravovali mezinárodní sjezd mládeže a mezinárodní studentský kongres v Praze z Londýna.

Byli jsme představeni valné hromadě a vřele přijati. Stručný referát o naší činnosti v zahraničí podal za nás dr. Josef Sommer. Na přípravu podrobnější zprávy nebylo kdy ani nálady. Každý z nás byl přetížen existenčními problémy a na naši válečnou činnost se rychle zapomělo. Valná hromada nám jednohlasně udělila absolutorium.

Po valné hromadě byly oba výbory přijaty k audienci presidentem republiky na Hradě. Oslovil jsem pana presidenta jménem naší skupiny a hlavně mu děkoval za jeho pomoc a přízeň, které jsme se těšili během války, a pak jsem předal jednání předsedovi nového výboru. Presidentova odpověď na naše projevy byla pro nás velmi dojemná. Zdůraznil, že jestli bylo valnou hromadou odhlasováno absolutorium nám, bylo též současně odhlasováno i jemu osobně. Znal podrobně naši činnost, která mu byla oporou a pomocí v jeho práci na mezinárodním fóru o osvobození Československa. Byli jsme plni dojmů a vnitřního uspokojení, že naše činnost byla tak vysoce zhodnocena hlavou našeho státu. Po uznání, kterého se nám dostalo v zahraničí nejen

ze strany naší vlády, ale i ze strany spojeneckých vlád, významných osobností a mezinárodní studentské společnosti, to byl další hodnotný klenot v naší koruně.

Od té doby uplynulo již přes 40 let a mnoho se změnilo jak v našich životech, tak i v životě Československa. Ale jedna věc zůstává nedotčena změnami času. Je to ideál 17. listopadu, uznáný prohlášením tohoto dne za Mezinárodní studentský den. Ten zůstává platným dnes, jako byl před čtyřiceti lety. Českoslovenští studenti mohou být hrdi na svou slavnou minulost a nároci na své studenty. Odkaz Jana Opletala, který zaň obětoval svůj život, je toho zářivým příkladem.

MUDr. Karel Macnáček,

místopředseda ÚČČS v zahraničí 1940-1945,

místopředseda SČS v Brně r. 1939,

předseda Sboru krajských spolků v Brně r. 1939

předseda Akademického klubu v Kyjově r. 1939

Poznámka redakce:

Protože na stati oceňujeme jedinečný dokumentární přínos, historii našeho odboje, otiskujeme ji v podobě redakcí nedotčené. Považujeme však za nutné uvést zde výhradu k příliš paušálnímu autorovu vyjádření o postoji čs. španěláků k armádě a válce na francouzském území. Víme od pamětníků a účastníků - např. MUDr. Karla Durka - že se jejich většina boje na frontě s nacisty v čs. armádě zúčastnila, a to i po boku armády prohnité mnichovské Francie, s níž měli internovaní španělští bojovníci své velmi trpké zkušenosti. A naše jednotky prošly zoufalými ústupovými boji ukázněně a se ctí. Výhrady redakce se však nevztahují na vyličení pozdějšího vývoje věci na britské půdě.

Československým vojákem na Středním Východě.

Kdo prožil listopadové dny roku 1939, kdy se konaly první demonstrace studentů proti nacistické okupaci, byly zavřeny české vysoké školy, popraveno devět vedoucích studentských funkcionářů a na 1200 vysokoškoláků ze studentských kolejí posláno do koncentračního tábora Sachsenhausen-Oranienburg, nikdy na to nezapomene. Napětí, které panovalo mezi studenty po demonstracích dne 28. října, vzrušené debaty na přednáškách, ve studovnách a v kolejích, nejistota o tom, co se děje v Praze, a očekávání, jak budou na tyto události reagovat nacističtí okupanti, vytvářely zvláštní napjatou atmosféru, která hluboce zapůsobila na každého, kdo tyto dny prožil. Studentské demonstrace před universitní studovnou u Zemského domu a Akademickou mensou byly součástí této vzrušené doby. Když nacisté v noci na 17. listopad vtrhli do Kaunicových a Sušilových studentských kolejí, studenty v nich ubytované shromáždili a začali odvážet ve vagonech z brněnského nádraží neznámo kam, napětí vyvrcholilo a brutalita, s jakou nacisté reagovali, všechny překvapila. Právě v tu noc jsem odjížděl půlnočním rychlíkem z Brna do Prahy na schůzi ústředního výboru Ústředního svazu čs studentstva, jehož jsem byl jako předseda Svazu čs studentstva v Brně místopředsedou. Když jsem v Praze vyšel z nádraží, bylo ihned vidět, že se něco děje. Po ulicích pochodovaly jednotky německé armády i české policie. Právnická fakulta, kde jsme se měli setkat, byla obklíčena německými vojáky s puškami připravenými k výstřelu. Sháněl jsem informace, co se děje, a asi v 10 hodin se objevily plakáty oznamující, že studenti na vysokých školách se pokoušeli ve spojení se zahraničím rušit klidné soužití v Protektorátě, devět vedoucích funkcionářů bylo zastřeleno a větší počet studentů vzat do vazby. Dále jsem se dozvěděl, že ústřední výbor měl zasedání náhle svolané již včera 16. listopadu, že na něm byl celý výbor gestapem zatčen, odvezen nejprve do sídla gestapa v Petschkově paláci v Praze a pak do kasáren v Ruzyni a tam devět jeho členů jako rukojmí bez soudu zastřeleno. Za této situace jsem se vrátil do Brna. Tam mě na nádraží čekali u vlaku kamarádi z kolejí s tím, abych se nevracel do bytu a do Kaunicových kolejí, kde byla kancelář brněnského Svazu, že mě tam hledalo gestapo. Bylo jasno, že musím z Brna *

* Odpovídá - včetně dalšího vyličení cesty - vzpomínce prof. JUDr. Františka Čády, viz publikace "Zvláštní akce 17. listopad a její průběh v Brně", str. 14 shora. Šlo vskutku právě o JUDr. Josefa Sommra, tehdy asistenta na právnické fakultě /pozn. red./.

a proto jsem nasedl do autobusu a odjel do Šlapanic, kde jsem chtěl přespát u známých. Jednoho jsem nenašel doma a druhý mě odmítl nechat přespát. Šel jsem se vyspat na nádraží a ranním vlakem jsem odjel k dalším známým na Slovensko, kteří mě ubytovali. Kapsal jsem své dívce a nynější manželce, která studovala v Brně medicínu, a ta mně zprostředkovala spojení na železničáře ve Veselí n/Mor., kteří převáděli ohrožené osoby ilegálně za hranice. Sešel jsem se na nádraží s jejich vedoucím Ant. Zemkem, přespál jsem u jednoho z jejich skupiny a v železničářské uniformě jsem spolu se strojvedoucím nastoupil do lokomotivy, přešel slovenské hranice a v Trenčanské Teplé vystoupil z vlaku a připojil se ke skupině, která současně překročila hranice. Pomocí dvou dalších kamarádů z kaunických kolejí jsme měli překročit slovensko-maďarské a maďarsko-rumunské hranice a odtud se dostat do čs. zahraniční armády ve Francii. Ve skupině byli důstojníci a poddůstojníci nacisty rozpuštěné čs. armády a dva studující práv z Brna, Miloš Zauf a Miroslav Křezek. Ota bojovali pak ve válce jako letci, Miloš Zauf byl r. 1942 sestřelen nad Německem a Mir. Křezek válku přežil a po ní sloužil nějaký čas u našeho letectva. Celá skupina zůstala několik dní v domku rodičů Ingo Ant. Dzimka v Markušovcích u Spišské Nove Vsi a koncem listopadu se vydala na cestu přes hranice ve směru na Rozňavu, která už ležela na území obsazeném Maďary. V horách, kdy jsme šli, ležel již sníh, zabloudili jsme, vyspali se vsedě na sněhu a teprve druhý den večer jsme vyšli z lesů nad Rozňavou. Tam nás zastavil a zatkł maďarský voják-pohraničník, zavolał další a eskortovali nás do vození v Rozňavě. Odtud na vyšší vojenské velitelství v Miškoľci, kde nás vyslychali jako vojenské špióny a pak odeslali na vyšší velitelství v Budapešti. Když tam zjistili, že nejeme špióny, nýbrž političtí uprchlíci, nevěděli co s námi a přemísťovali nás z jednoho vězení do druhého. Nejdále jsme byli vězněni na Citadele, což byla stará turecká pevnost a kasárna na Gelértově vrchu nad Dunajem. Tehdy to byly jenom ruiny a několika místnostmi, kam nepršelo. Mezitím naše skupina vzrostla o další skupiny Čechů a Slováků, zadržené při cestě Maďarskem. Nakonec nás bylo na Citadele asi 120. Dva z nás Maďari vyčuli Němcům, jeden z nich, por. Kušek z Ostravy, byl za heydrichiady r. 1942 popraven, druhý, Václav Dolezal z Prahy, prožil válku v koncentračním táboře. V květnu 1940 odvezli Maďari celou skupinu na slovenské hranice u Lučence, ukázali nám směr na Slovensko s tím, že vrátíme-li se, budou na nás střílet. Čekali jsme, až Maďarští vojáci odejdou, a pak jsme se vrátili do Maďarska. Vedlejšími cestami a lesy jsme se chtěli dostat znovu do Budapešti. Někteří se to podařilo,

moji skupinu znovu chytili četníci a dali do vězení. Přihlásili jsme se jako Poláci, s nimiž Maďari zacházeli lépe než s Čechy a Slováky. Poslali nás do polského zajateckého tábora u Slovenského Nového Mesta a odtud jsme se spolu s transportem polských zajatců dostali do Budapešti. Tam jsme se přihlásili na francouzském konsulátu a jeho pomocí jsme se dostali na jugoslávské hranice, kde nás v noci maďarští pašeráci převezli přes pohraniční Drávu a teprve 1. června 1940 jsme se ocitli v Jugoslávii. Po více než šestiměsíčním věznění v Maďarsku v různých žalářích v nepřátelském prostředí, kde se navíc nebylo možno s nikým domluvit, spadla z nás tíha a bezmocnost. Byl to první úspěšný krok na cestě do boje za osvobození naší vlasti. Ještě dlouho po válce v pozdějším životě nás ve spaní budil hrůzou obraz maďarských četníků v černých kloboucích s kohoutími péry, kteří nás zatýkají, požadují "igazolváň", t.j. osobní průkazy, a vedou nás do dalšího vězení. V Jugoslávii se k nám jak obyvatelstvo, tak bezpečnostní orgány /a těch tam bylo hodně/ chovali přátelsky, pomáhali nám a přáli nám úspěch v boji proti Hitlerovi. Cestu uprchlíků z Československa Jugoslávií organizovali čes. důstojníci vyslaní tam odbojovou organizací Obrana národa za blahovolné pomoci jugoslávských orgánů. Cesta vedla přes Bělehrad, kde byl na francouzském konsulátě proveden vojenský odvod, a pak přes Split nebo jiný přístav v Jaderském moři, odkud se plulo do Marseille a odtud do městečka Agde, kde byla československá divize. V době našeho čekání na loď vypověděla fašistická Itálie dne 10. června 1940 Francii válku - a cesta přes jugoslávské přístavy byla uzavřena. Transporty čes. dobrovolníků byly potom prováděny přes přístav Bejrut v Libanonu, který byl tehdy pod francouzskou správou jako mandátní území. Cesta z Bělehradu do Bejrutu se konala vlakem přes Řecko a Turecko. V Bejrutu jsme byli spolu s polskými dobrovolníky umístěni v táboře blízko města v pusté kamenité poušti. Mezitím francouzská vláda dne 23. června 1940 před Hitlerem kapitulovala. V této beznadějně situaci se podařilo zorganizovat přechod nás, polských vojáků a Francouzů, kteří nesouhlasili s kapitulací a rozhodli se pokračovat v boji, na britské území, do tehdejší Palestiny. Britský ministerský předseda Winston Churchill tehdy prohlásil, že Velká Británie bude pokračovat v boji proti Hitlerovi všemi prostředky až do jeho úplné porážky. Tato řeč v době nejhlubšího poklesu válečných osudů národů bojujících proti nacismu elektrizovala všechny a dala jim novou naději a víru ve vítězství. V této situaci jsme dne 28. června 1940 přišli do Palestiny. Celá skupina Čechů a Slováků v počtu asi 300 osob se ubytovala na pusté planině u Římány postaveného vodovodu, přivádějícího vodu ze zasněžených svahů

hory Hermon do nedalekého města Akko. Tam také začal vojenský výcvik. Dostali jsme postupně uniformy anglických vojáků pro subtropické a tropické oblasti, t.j. šortky v barvě khaki, košili téže barvy a později tropické prilby. Tím skončilo dlouhé období nejistoty a všichni dostali pevný cíl a tím důvěru v budoucnost. Jednotka označovaná jako 4. pěší pluk /tri pěší pluky byly ve Francii, ockus se po pádu Francie za dramatických podmínek dostaly do Velké Británie/ byla přemístěna do vojenského tábora Cedera v jižní Palestině, kde byly lepší podmínky pro výcvik a v okolí byly umístěny tábory /kempy/ britských a australských vojáků. Přišli další vojáci, a to jednak čs. občane židovského původu, kteří přišli do Palestiny ilegálně /britové z ohledu na Araby zakázali nové přistěhovalectví osob židovského původu do Palestiny/ a byli internováni v táborech Atlit a Sarafand, jednak část čs. vojáků ze Sovětského svazu, kteří již v létě 1939 vytvořili v Krakově tzv. polský legion a po porážce Polska v září 1939 se dostali do Sovětského svazu a byli umístěni v klášteře ve starobylém Suzdalu. Po těchto posíleních byl vytvořen 11. československý prapor - Východní. Deset praporů bylo vytvořeno z jednotek, které se dostaly do Anglie po francouzské kapitulaci. Velitelem 11. praporu se stal podplukovník Karel Klapálek, legionář z první světové války a pozdější armádní generál a velitel první československé armády, která postupovala z východního Slovenska a spolu s Rudou armádou osvobozovala státní území. Složení praporu bylo velmi různorodé. Tvořili jej uprchlíci z Československa, kteří se pro kapitulaci Francie do tamní armády již nedostali, naši občane pracující u čs. firem jako byly Baťa, Čkočovka, Konstruktiva, Lanna, Nanera apod. a filiálkami v cizině, dále čs. specialisté jako skláři, hudebníci, umělci, pivovarníci apod. Mezi příslušníky Polského legionu byli uprchlíci z Československa, kteří hned po okupaci nacisty přecházeli do ciziny a cílem pokračovat v boji, čeští a slovenští dělníci, kteří pracovali v Německu a unikli do Polska, i vojáci ze slovenské armády, kteří sloužili na polských hranicích a přešli do Polska dobrovolně. Mezi vojáky praporu bylo také hodně studentů, kteří po závěření vysokých škol se rozhodli odejít do boje v cizině. Již ve vězení v budapeštské Citadele jsem se setkal s brněnským technikem-strojářem mil. Janouškem, medikem Jiřím Lintnerem, oběma z moravského Slovácka, Milošem Zaufem, právníkem z Brna, který byl už před válkou pilotem vycvičeným v akci "1000 pilotů republiky", technikem mil. Malým, vycvičeným rovněž v této akci. Oba později bojovali u letectva ve Velké Británii a oba padli. Ve vojenské jednotce v Palestině jsme se sešli s právníkem Zdeňkem Fouskem z Doubravníka u Tišnova a s dalším právníkem Janem Vackem z Brna, který byl

již v Polském legionu, k nám přišel ze Sovětského svazu, kde jako záložní důstojník jeden čas byl pobočníkem velitele jednotky podplukovníka Ludvíka Svobody. Od vojáků, kteří k nám přišli ze SSSR, jsme se dozvěděli, že tam slouží v naší jednotce právník dr Bedřich Samet a MUDr Jan Hoenig. Dr Samet padl později v bojích u Bílé Cerkve a dr Hoenig sloužil po celou válku jako lékař a vrátil se s Čs srmádním sborem do vlasti. Všichni uvedení byli také známými studentskými funkcionáři a osobně jsem se z dob své práce ve studentstvu s nimi znal. Kromě toho jsem se v jednotce v Palestině setkal s mnoha Brňáky jako byl např. náš výkonný rotmistr praporčík Baďura, který často řídil dopravní provoz před hlavním nádražím v Brně, a vojín Mir. Kudl. z nouzové kolonie za Lužánkami, který začal v jednotce sloužit jako nováček a obtížně a pomalu si zvykal na vojenskou disciplinu. Kdykoli jsem se s nimi sešel, vždycky jsme vzpomínali na naše brněnské domovy a na všechna společně známá místa v Brně.

Velitelem 11. praporu se tedy stal podplukovník Karel Klapálek, který téměř celé období mezi válkami prožil u pěších jednotek na východním Slovensku a Podkarpatské Ukrajině. Tam získal schopnost poznávat vojáky, vžít se do jejich myšlení a zacházet s nimi. Byl to velitel na svém místě. Znal osobně téměř všechny vojáky svého praporu, jejich osudy a prostředí, odkud pocházeli. Viděl, že musejí zvykat naprosto cizímu prostředí a subtropickému podnebí, a reakce různých skupin vojáků na tuto situaci. Vyžadoval vojenskou kázeň, sám předcházal příkladem a veškerý čas žil se svými vojáky. Měl již kolem padesáti let, byl hubené asketické postavy a ne zcela zdrav, ale dával příklad mladším, jak se přizpůsobovat naprosto nezvyklým podmínkám.

V táboře Gedera a později v Jerichu u Mrtvého moře, 400 m pod hladinou Středoziemního moře, kam jsme byli v prosinci přesunuti, jsem prodělával výcvik jako řadový voják. Poznával jsem přitom ostatní vojáky a prostředí, z něhož vyšli. Bylo to např. prostředí Podkarpatské Ukrajiny, odkud pocházel velký počet našich vojáků, ať již židovského nebo ukrajinského původu. I když jsem četl Olbrachtovy knihy Golet v údolí a Nikola Šuhaj loupežník a sám jsem na Podkarpatské Ukrajině byl, byl to pro mne objev nového, neznámého světa. Stejným objevem bylo poznání života židovských přistěhovalců v Palestině; přicházeli tam v etapách zvaných v jejich jazyce ivrit /moderní hebrejšтина/ ali-jah. První přišla r. 1884 po velkém pogromu na židovské obyvatelstvo v moldavském Kišiněvě, při kterém přišly o život tisíce Židů. Největší vlna přistěhovalců přišla po Hitlerově uchopení moci v Německu 1933. Přistěhovalci pracovali většinou v zemědělských osadách zvaných v ivrit

"kibutzim" nebo na stavbách pro armádu. Práce v tamních podmínkách byla velmi těžká, půda byla ztvrdlá na kámen letním žářem a mechanizačních prostředků bylo málo. Poznával jsem i život arabských zemědělců pracujících na půdě propůjčené jim arabskými feudály s primitivními nástroji, hlavně dřevěnými pluky, do nichž byli zapřaženi osli nebo velbloudi.

V táboře u Jericha v údolí řeky Jordánu jsme si měli zvyknout na podmínky v egyptské nebo libyjské poušti, kde probíhaly hlavní boje. Počátkem prosince 1940 tam provedly britské a australské divize pod velením velitele spojeneckých vojsk na Středním Východě generála Wawella ofensivu proti italským vojskům rozmístěným na egyptsko-libyjské hranici. Při ní britské obrněné brigády, tankové pluky a australské pěší divize v počtu asi 30.000 mužů rychlým postupem porazily, obklíčily a zajaly 120 tisíc italských vojáků, postoupily hluboko do Libye, tehdy italské kolonie, a dostaly se až do Syrského zálivu k místu Ačžedabia. Po skončení této ofenzivy, první úspěšné bojové akce spojenců na souši od pádu Francie, byla značná část těchto jednotek přesunuta do Řecka na pomoc jeho armádě, čelící tehdy přesile italských a německých útočníků. Byly to zejména australské a novozélandské divize, které tam bojovaly a pro převahu Němců v tancích a v letectvu musely ustupovat a značná část se jich dostala do zajetí. Mezitím Hitler poslal na pomoc Italům v Libyi německé pancérové a obrněné jednotky pod velením generála Rommela. Oslabené britské jednotky musely ustoupit až na egyptské hranice.

Mezitím československý 11. prapor dokončoval výcvik v táboře u Jericha. Tam procházela tvrdým výcvikem i škola důstojníků v záloze, do které jsem byl zarazen. V Jerichu zůstal prapor do února 1941 a po celou tu dobu tam ani jednou nezapršelo a vánoce jsme strávili v žáru slunce jako u nás v červenci. Prapor se pak přesunul do Egypta, do tábora Agami na mořském písčném pobřeží západně od Alexandrie. Tam byl prapor doplněn další skupinou vojáků ze Sovětského svazu v počtu asi 300 na plný válečný stav, tj. tři pěší roty a rotu doprovodných zbraní. V květnu 1941 byl přesunut do frontového pásma v Západní egyptské poušti do okolí města Bersa Matruh. Generální štáb spojeneckých vojsk na Středním Východě v Kairu chystal ofenzivu proti italským a německým vojskům na libyjských hranicích. Náš prapor byl zarazen do sestavy útočících jednotek v druhém sledu. První sled narazil na tak silný odpor tanků a dělostřelectva zejména německých, že nemohl postupovat a ofenziva byla odvolána. Čs. prapor byl pak převelen do Syrie, kde pétainovští francouzi umožňovali Němcům přes své mandátní území pronikat na Střední

Východ a podporovat arabské nacionalistické skupiny proti spojencům. Tam se náš prapor zúčastnil bojů v prvním sledu a měl tam první padlé. Mezi nimi byl voják Jiří Haas z Brna, který padl den po svých dvacátých narozeninách. V jižní Syrii, kde prapor postupoval, nebyla poušť, ale hornatá a skalnatá krajina a při postupu bylo mnoho raněných úlomky skal po palbě nepřátelského dělostřelectva. Naše četa, kde jsem byl velitelem pěšího družstva, obsazovala vesnice a pozice ve skalnatých horách. Proti nám stály jednotky francouzské cizinecké legie. Vedle nás postupovaly britské a australské pěší prapory. Po kapitulaci Francouzů v červenci 1941 byl prapor odeslán do severní Syrie na turecké hranice a prováděl tam ostrahu hranic. Odtud byl v září odvelen zpět do Egypta.

V přístavu Alexandria byl naloděn na dva australské torpedoborce a dopraven do obleženého přístavu Tobruku, který při ústupu v dubnu 1941 britské jednotky udržely a ohrožovaly tak tyl a komunikace Rommelova "Afrikakorpsu". Kolem Tobruku ve vzdálenosti asi 15 km bylo vybudováno obranné pásmo /perimetr/ betonových pevnůstek. Vybudovali je kdysi Italové na obranu Tobruku jako svého válečného přístavu a v době obklíčení je používaly spojenecké jednotky na obranu proti vojskům Italů a Němců. Náš prapor obsadil část tohoto perimetru na západní straně a prováděl hlídkování a výpady proti italským a německým jednotkám rozloženým proti nám ve vzdálenosti asi 1200 metrů. Třetí rota, kam jsem patřil, obsadila úsek kolem silnice z Tobruku do Derna a jako četař jsem byl velitelem jedné pevnůstky u této silnice s posádkou asi 20 mužů. Nejprve jsme pod velením velitele čety prováděli průzkum prostoru mezi naší a nepřátelskou linií, a ten byl pokryt minovými poli, a přitom jsme se dvakrát dostali do kulometné palby nepřítele z návrší nad silnicí. Ty minuty, kdy kolem nás a mezi námi dopadaly střely italských kulometů, se zdály nekonečné. Naše četa provedla dvakrát přepad italských pozic pěchotními zbraněmi a granátometry a neměla přitom ztráty. Italové provedli několikrát přepad naší pevnůstky minometnou palbou. K nám přicházeli jako dělostřelčtí pozorovatelé polští poddůstojníci. Jednou, když měli úspěšné zásahy, odpověděl nepřítel leteckým přepadem naší pevnůstky. Spustil na ni dvě letecké pumy, jedna dopadla velmi blízko, celá pevnůstka se otřásla v základech, naplnila spálenou vybušninou, přivedla k explozi tašku s italskými granáty, které byly uskladněny v jednom výklenku, srazila mě z žebříku, po němž jsem vystupoval k pozorovateli, zasypala část pevnůstky, ale naštěstí nebyl nikdo vážně zraněn. Druhá puma, rovněž v blízkosti, nevybuchla. Sousední druhá rota měla proti sobě

německé jednotky, jež byly po vojenské stránce daleko lepší. Pečlivě se kryly, neprozrazovaly se palbou a teprve, když se naše hlídky přiblížily na krátkou vzdálenost, zahajovaly palbu. Ztráty na tomto úseku druhé roty byly daleko vyšší než u nás. Všichni vojáci našeho praporu projevili u Tobruku osobní statečnost, iniciativu, schopnost poradit si v každé situaci a nepodlehnout panice. Příkladem jim v tom byl velitel praporu podplukovník Klapálek. Za dobu, po kterou byl náš prapor v Tobruku, padlo 25 našich vojáků, jsou pochováni na tobruckém válečném hřbitově. V prosinci 1941 při další britské ofenzivě se tobrucká posádka spojila s britskými a novozélandskými jednotkami postupujícími z pouště a s nimi pronásledovala nepřítel směřem na západ. Když tedy obléhání skončilo, prováděl 11. prapor pěchotní obranu letišť El Adem a Sidi Rezegh v okolí Tobruku, neboť Němci prováděli často přepady a obsazování letišť v poušti výsadkáři. V tu dobu zuřily v poušti písečné bouře zvané chamsíny, které zdvihají mračna jemného pouštního písku do výše, snižují viditelnost na několik metrů, pronikají do uniforem, do jídla a všude. Bojové operace za těchto podmínek probíhají jen omezeně a s velkými těžkostmi. Když skončilo období chamsínů, německé letectvo obnovilo činnost a bombardovalo letiště, kde jsme byli umístěni. Bylo vždy vidět, jak se letecká bomba odděluje od letadla, po parabolické dráze klesá k zemi, slyšet zesilující hvizdot při tomto klesání a pak explozi. Kdo ji slyšel, uvědomil si, že přežil. Po explozi bylo několik okamžiků ticho a pak se ozval nářek raněných a volání: Doktor, doktor! nebo sanita! apod. Když nás na letišti El Adem strídal prapor Novozélandců a při tom se nedbalo krytí, přilétla německá letadla a svrhla bomby. Bylo velkým štěstím pro obě jednotky, že nebyly velké ztráty. Na letištích vymontovali naši vojáci ze sestřelených německých letadel jejich kulomety a používali je jako protiletadlové kulomety; měly větší dostřel než naše pěchotní kulomety Bren, pro jejichž výrobu Britové koupili licenci od čs. zbrojovky v Brně a které vyráběli pro všechny své armády. Bren je zkratka složená z počátečních písmen dvou měst: Brna, kde byly vynalezeny a zkonstruovány, a Enfieldu v Anglii, kde se vyráběly.

V květnu 1942 byl 11. prapor stažen z pouště a odeslán do Palestiny. Tam byl doplněn mobilizovanými čs. občany ze všech zemí svobodného světa a vytvořen z něj protiletadlový pluk o třech praporech. Doposud bojovali v 11. pěším praporu jen dobrovolníci. Noví vojáci přišli z Palestiny, dále z Indie, Indonésie, Číny a Austrálie. Protiletadlový výcvik se prováděl v britském výcvikovém táboře Bat Galim u přístavu Haify v severní Palestině, a to od května do srpna 1942.

Mezitím generál Rommel provedl v červenci 1942 velkou a úspěšnou ofenzivu z východní pozice u města Gazaly v libyjské poušti, kde se fronta stabilizovala v dubnu 1942. Jeho pancéřové a obrnné divize postupovaly až do Egypta a teprve asi 30 km od Alexandrie u místa zvaného El Alamein se podařilo generálu Auchinleckovi, vrchnímu veliteli spojeneckých sil na Středním Východě, jeho postup zastavit. Při této ofenzivě bylo do obranné sestavy mezi El Alameinem a Alexandrií zařazeno naše výcvikové středisko, dosud umístěné v táboře Agami u Alexandrie. Byli v něm nováčci procházející výcvikem, četa nezařazených důstojníků a vojenská hudba. Dva měsíce byli zařazeni do obranného pásma a spolu s ostatními jednotkami v obraně zadržovali další postup Rommelova Afrikakorpsu, který se dvakrát pokusil prolomit tuto obranu. V té době byl velitelem Osmé armády, kterou tvořily britské, australské, novozélandské divize a francouzské, polské, indické a řecké jednotky jmenován generál Bernard Montgomery. Ten zlepšil bojovou morálku všech jednotek a připravoval ofenzivu s cílem zničit Afrikakorps. Ofenziva byla zahájena 23. října 1942. Po mohutné dělostřelecké přípravě a osmidenních bojích pěchoty muže proti muži prolomili australští vojáci německou linii, do průlomu vjely tankové a obrnné jednotky a obkličovaly italské a německé divize, které nestačily ustoupit. Tak začala Rommelova porážka a rozhodný obrat ve válce v severní Africe a jeden z rozhodujících obrátů ve válce vůbec.

Náš protiletadlový pluk prováděl v té době obranu válečných přístavů Haify v Palestině a Bejrutu v Libanonu. Tato statická obrana naše vojáky neuspokojovala a chtěli se dostat k postupující Osmé armádě. Toto přání se uskutečnilo teprve v prosinci 1942, kdy byl pluk soustředěn v údolí Jordánu u Jericha a tam dostal rozkaz k přesunu do Egypta a k začlenění do Osmé armády. Právě na Štědrý večer 1942 byl zahájen přesun nejprve na nákladních autech a z Kaira vlakem po pobřežní železnici vybudované mezitím ženisty pro zásobování Osmé armády. Ta nás dopravila na Nový rok 1943 do Tobruku, jehož se zatím zmocnily postupující Montgomeryho jednotky a jehož protiletadlová obrana nám byla svěřena. Prováděli jsme ji až do května 1943, kdy spojením Osmé armády, postupující přes Libyi z východu, a První armády, postupující z Maroka, Alžírsko a Tunisko, byla skončena válka v Africe likvidací a zajetím německých a italských jednotek. Pluk byl stažen do Egypta a soustředěn do tábora El Kasasain v poušti mezi Kairem a Suezským průplavem. Tam jsme se zase po dlouhé době sešli. Mnozí vojáci se neviděli celá tři léta bojů v Africe. Byli u různých jednotek, na různých úsecích a na vojně není vždy příležitost setkat se s kamarády. Bylo při tom mnoho radosti z těchto setkání a

z přežití a vyprávění o osudech, které jsme zažili. Vrchní velitel spojeneckých vojsk na Středním Východě vykonal přehlídku celé jednotky, poděkoval nám za pomoc v bojích a sdělil nám, že budeme odesláni do Velké Británie, kde posílíme naši brigádu pěchoty, která bude přetvořena v obrněnou brigádu.

V přístavu Port Tjufik na jižním konci Suezského průplavu jsme se za pražícího červencového slunce nalodili na loď Mauretania, která s námi přepravovala celkem 6.000 vojáků do Velké Británie. Poněvadž námořní válka ve Středoziemním moři nebyla dosud skončena a německé i italské ponorky tam dosud byly činné, plavili jsme se kolem celé Afriky. Zastavili jsme v přístavech Diego Suarez na Madagaskaru, v Kapském Městě a ve Freetownu v nynější republice Sierra Leone. Po šesti týdnech jsme dorazili do Liverpoolu a odtud jsme byli posíláni do vojenských táborů, kde se prováděl výcvik pro invazi do Evropy.

Tak skončila jedna dlouhá, těžká, ale slavná etapa československých vojáků ze Středního Východu a jejich boje za osvobození vlasti.

JUDr. Josef Sommer

Absolventi brněnského gymnasia v boji s nacisty.

V prvním poschodí Kudelova gymnasia v Brně na Třídě Legionářů - později Kpt. Jaroše - jsou dvě pamětní desky se jmény obětí druhé světové války a mezi nimi se tam čtou také jména pěti našich žáků, kteří padli v bitvách s největším nepřítelem v našich dějinách - s německým nacismem. Jsou to František Havránek, Jan Janek, Rudolf Mašek, Ondřej Poslušný, Miloš Zauf... Pouhé jméno, zvláště mladých hochů, mnoho neřekne, ale jejich jednotlivé životy svou dramatičností a tragikou by stačily naplnit celou knihu. Obrátili jsme se proto na jejich druha, dr. Jana Buchtu, absolventa z r. 1936, aby nám pověděl alespoň stručně o pohnutkách, které vedly na počátku války mladé lidi do cizích zemí, a o způsobu jejich boje s nepřítelem. Jeho vyprávění jsme pak zapsali:

Z těchto pěti chlapců jsem znal od mládí Havránka a Maška, ti pocházejí z Moutnic jako já a studovali o dva roky za mnou na gymnasiu i potom na právnické fakultě Masarykovy university. Z gymnasia jsem dobře znal také o dva roky mladšího Janka, který bydlil v Měnině a jezdil s námi do školy. Na počátku války r. 1939 jsme se všichni čtyři rozhodli odejít do boje proti Němcům. Poslušný chodil se mnou do paralelní oktávy, Zauf byl o rok starší; o smrti těchto dvou jsem se dověděl až po válce.

Jaké byly asi naše začátky, mohu ukázat nejlépe na svém případě. Dostat se k našemu vojsku v zahraničí bylo dosti obtížné, ale při troše odvahy a notné dávce štěstí to bylo možné, zvláště ještě na počátku války r. 1939. Studoval jsem tehdy na právnické fakultě spolu s ostatními uvedenými kamarády i s Luisem Friedjungem, s nímž jsem chodil osm let do stejné třídy a brzo jsme pochopili, že v "Protektorátě" není naše místo. Lojzík byl slušně situován a naši tehdejší "ilegalitu" podpořil tím, že koupil několik velkorážných pistolí, které jsme před odchodem 11. října 1939 prodali a tím získali "provozní kapitál" na cestu. Cílem byla Francie, kam se očekával německý nápor. Rozměnili jsme si základ na drobné - tehdy ještě na Slovensku platily - a "nasadili jsme kurs". Slovenské hranice jsme večer přešli s Friedjungem směrem na Myjavu, z Leopoldova jsme jeli vlakem do Kozárovců, odtud přes vinohrady a akátové houští za prudkého deště přes tehdejší maďarské hranice. Došli jsme za černé tmy, roztrhaní, promočení a u konce svých sil před první vesnicí Nagy Kalna - Velkou Kalnou. Jedinou naději jsme viděli ve věžičce místního kostelíka - pan farář nás neudá - a ta se splnila. Usušení, smažená vejce, teplá postel, výměna našich peněz za pengő a opatření průvodce a jízdenky autobusem do Budapešti, to vše pro nás udělal ochotně. Z Budapešti jsme jeli

vlakem k jugoslávským hranicím a tu se nám kupodivu hodila klasická řečtina pro konverzaci. Nemohli jsme ve vlaku pořád mlčet a ovšem ani mluvit česky, protože slovanský hovor budil pozornost a podezření. "Konverzovali" jsme tedy verši Homérovy Íliady a Odysseje, kterých jsme u profesora Bittnera museli umět nazpaměť na dvě stě. Uvědomovali jsme si, že i sami nastupujeme kdovíjak dlouhou odysseiu... Přitom se k nám do oddělení občas podívali chocholatí maďarští četníci.

Udělali jsme však chybu, že jsme vystoupili až v poslední maďarské stanici, tam jsme byli příliš nápadní. Četníci nás zatkli a nastala nám v poutech cesta zpět až do okupovaného Lučence, kde byl tábor pro polské zajatce, za které nás mylně považovali. Po vysvětlení nás převzeli na budapeštskou Citadelu, kde jsme seděli pět týdnů za nezákonné překročení hranic. Z vězení jsme propašovali moták na francouzské vyslanectví, takže nás potom Maďari nevydali Němcům, nýbrž dopravili na rumunské hranice. Tam jsme byli již chytřejší, přešli jsme hluboko do vnitrozemí, ale pro oblečení, odlišné od místního obyvatelstva, jsme byli znovu zatčeni a uvězněni v Temešváru. Po odpykání nového trestu - částečně v dřevěných bednách - jsme byli přivezeni na jugoslávské hranice na vlastní náklad - za prodané hodinky. V noci jsme přešli do zpoila "švábské" vesnice, což nás dost vystrašilo, když jsme slyšeli němčinu a nevěděli, kde jsme se to octli, než jsme narazili na srbské chlapce vracející se ze sokolovny. Přijetí bylo po tolika nebezpečích a po dvou kriminálech více než bratrské. U Radivoje Milivoje, starého písmáka, jsme prožili krásné vánoce. Potom to šlo již poměrně jednoduše: naše organizace v Bělehradě posílala uprchlíky ve skupinách přes Soluň a Čašihrad do Bejrutu, odkud transport s cizineckou legií na lodi Champollion již nebyl zábavou, a brzy nás přivítala Marseille. Následoval rychlý a tvrdý výcvik v Agde za ledového mistralu a žhavého jižního slunce.

Při presentaci došlo k humorné scéně, když ve mně v rouše Adamově, ve kterém jsem stál, abych byl odveden, poznal předseda komise, por. Vilém Holubář, svého bývalého spolužáka z nižšího gymnasia, kterému kdysi tajně z aktovky vybírával škvarky.

Události však dostaly nečekaně rychlý spád. Po německém průlomu fronty byla naše divize dne 10. června 1940 urychleně nasazena do boje. Tehdy jsme ovšem ještě netušili, že Francie je již ztracena. Její vojenská doktrina /poziční pojetí války - pevnosti/ byla tehdy již překonána a proti německé válečné technice neměla Francie naději na úspěch. Ani morálně nebyla na konflikt připravena. Naše dva pěší pluky bez ohledu na rozklad fronty své úkoly splnily. Bojovaly zoufalý ústupový boj po-

stupně na liniích řek marny a Loiry a dále jižněji, ale nacistická armáda těžkými obrněnými údery lámala linii fronty a jednotky, které nestačily ustoupit, obkličovala a likvidovala nebo zajímala. Naším velmi disciplinovaným jednotkám se podařilo proklesat si cestu tímto chaosem a za přispění Britů z atlantických přístavů opustit nakonec z jihofrancouzského Sète poraženou zemi.

Psal se den 23. června 1940 a před námi zela propast nejistoty. V Británii však místo mnicovanů přicházel ke kormidlu sir Winston S. Churchill, přítel Čechoslováků. Propluli jsme Gibraltarem a prokličkovali západním Atlantikem, tehdy již zamořeným německými ponorkami, které měly zně... Vylodili jsme se v Liverpoolu a hned jsme vycítili, že tam vane zcela jiný vzduch. Země poražená u Dunquerque, kde ztratila celý svůj expediční sbor, se proti očekávání Němců nezhroutila - britský lid se osvědčil na zemi, moři i ve vzduchu v uniformě a rovněž v továrnách. Naše jednotky, frontou prořídle, byly tam přijaty s otevřenou náručí. A nejvíce letci. Vždyť dvě české perutě, dvě polské a jedna kanadská bylo v kritických prvních měsících po Dunquerque vše, co pomohlo osamocenou Británii. Naše stíhací jednotky, které prošly francouzskou frontou s nejvyššími počty, přiletěly do Anglie ověncené francouzskými válečnými řády. Krátký oddech, přezbrojení na novou bojovou techniku, a započala bitva o Anglii. Kdyby se Německo zmocnilo britského námořního a průmyslového potenciálu..., ale na to jsme raději ani nemysleli, to se prostě nesmělo stát.

Naši stíhací letci - mezi nimi i naši spolužáci Ondřej Poslušný a Miloš Zauf jako už dříve vycvičení - zasáhli tedy do bojů nejdříve, potom byla zformována 311. bombardovací peruť, která bojovala již na podzim 1940. Má jednotka v té době pracovala horečně na opevněních - čekala se invaze Němců a ta byla závislá na výsledcích boje o vzdušný prostor, kde však byl Hitlerův nápor zadržán. Přišlo masové bombardování ostrovů, vypadalo to na vleklou válku. Naše valení počalo formovat výsadekářské skupiny pro boj v týlu, kam jsem se přihlásil a procházel tvrdým výcvikem. Naše perutě však mezitím krvácely a bylo nutné třeba posil. A tak byla nalezena i má stará žádost o přijetí k letectvu a bylo mi vyhověno. Výcvik šel rychle kupředu, protože byl skvěle pedagogicky organizován - značná část našich instruktorů byli profesori a učitelé z civilu. Letecký výcvik jsem prodělával sčástečně v Kanadě a na Bahamských ostrovech, kde se přitom bojovalo proti německým ponorkám v Karibském moři. Potom jsem až do konce války bojoval v rámci 311. bombardovací peruť jako palubní rádiový a radarový operátor v osmičlenné posádce. Peruť měla ve znaku heslo "Na množství nehleďte!" a zkřížené husitaké

zbraně. Zprvu jsme létali na dvoumotorových wellingtonech proti průmyslovým objektům nacistů, později nad mořem na čtyřmotorových liberatorech proti ponorkám a přístavům a chránili jsme konvoje směřující na Murmaňsk do Sovětského svazu, od června 1941 velmi významné spojenecké země, časem rozhodujícího významu, ale vyžadující trvalou obtížnou a obětíplnou materiální pomoc Británie a Spojených států.

Operovali jsme z Cornwallu do Biskajského zálivu a ze severního Skotska pod polární kruh, do norských fjordů a do Baltského moře. Zabralo by mnoho místa vypočítávání našich bojových vítězství a vyznamenání. Také má posádka se na nich podílet například potopením ponorky na výcvikové základně u ostrova Bornholmu. Všechna tato vítězství byla ovšem vykoupena značnými krvavými ztrátami, mezi které patří i pět životů chlapců z našeho gymnasia.

Nejdříve padl poručík /flight sergeant/ Rudolf Mašek dne 17. ledna 1942 při náletu na Brémy. Letoun byl nad cílem zasažen protiletadlovou palbou a Rudolf byl na místě mrtev. Piloti se snažili dotáhnout poškozený letoun zpět na základnu, ale nad Holandskem byli nuceni nouzově přistát a přitom další dva členové posádky zahynuli a tři padli do německého zajetí. Rudolf byl pohřben v Tilburgu v Holandsku. Za svou bojovou činnost byl vyznamenán mnoha československými i britskými vyznamenáními.

Seržant Jan Janek sloužil u našeho letectva již před válkou, potom se účastnil bojů v Polsku a ve Francii. V Anglii bojoval zprvu u naší 311. bombardovací perutě a později u anglické perutě pro zvláštní úkoly č. 138, která zásobovala parašutisty na evropském kontinentě. Při startu k bojovému letu 10. března 1942 ze základny Stradishall se letadlo po vysazení motoru zřítilo, explodovalo a jeho čtyřčlenná posádka zahynula.

Seržant Miloš Zauf, černovlasý atletický šermíř na našem gymnasiu, pak právník, nakonec vynikající, statečný stíhač 313. české perutě. V jejím svazku bojoval na vzdušných i mořských přístupech k Velké Británii z východu a nad okupovanou Evropou. Dne 18. března 1942 odstartoval k poslednímu útoku nad severní Francií. O smrti některých z padlých kamarádů víme více, o některých téměř nic. "Missing - presumably killed in action" /nezvěstný - pravděpodobně padl v boji/ - je vše, co víme o Milošově konci. Jeho jméno - jedno z 22.500 - je vytesáno do mramoru v památníku těch letců v anglickém Runymede, kteří nemají hrob. Za svou bojovou činnost byl mnohokrát vyznamenán.

Kapitán /flight lieutenant/ Ondřej Poslušný si hned po maturitě r. 1936 zvolil vojenskou dráhu. Absolvoval důkladný letecký výcvik a po březnu 1939 ihned pochopil, jaký bude další vývoj a kde je jeho místo.

A jeho životní film se začal odvíjet: Polsko - cizinecká legie - na začátku války zpět do Evropy, do francouzského letectva, kde byl spolu s nejlepšimi našimi stíhači zařazen do slavné eskadry Čápů. Po kapitulaci Francie přiletěl do Velké Británie, kde sloužil u 310. česke stíhací perutě, potom u 19., 118. a 32. britské perutě, kde byl ve vysokých velitelských funkcích. TO, že mu Britové vložili do rukou stovky svých drahocenných pilotů, mluví snad za všechno. Dokument ležící přede mnou potvrzuje, že v boji proti pozemním i vzdušným cílům strávil ve vzduchu 914 operačních hodin. Laiku to mnoho nepoví, ale pro stíhacího pilota je to celá věčnost - pro Ondřeje skutečná, bez uvozovek. Dne 25. června 1942 odstartoval do průlivu La Manche. Po úspěšném napadení a potopení několika nepřátelských lodí zaslechli jeho spolubojovníci na vlnách éteru jeho hlas: "Jsem zasažen, budu skákat." Závěr jeho života viděl jeho nejlepší kamarád, por. Skirka. Ondřej opustil letoun, na padáku dosedl na hladinu a ze záchranné "dinghy" mu ještě zamával na znamení, že je v pořádku. Poručík Skirka hlásil pozici základně a ta vyslala záchranné čluny, Ondřeje však nenalezli. Několik dnů poté Němci hlásili Červenému kříži, že jeho tělo bylo vyplaveno na pobřeží. Por. Skirka je si jist, že Ondřej byl Němci zavražděn, protože jeho zachránění - v teplém červnu, u pobřeží, po okamžitém hlášení pozice - bylo téměř jisté. Pohřben byl v Le Touquet ve Francii, později byl exhumován a převezen do Arrasu. Jeho život byl přímý jako dráhy granátů, jichž dlouhé dávky pálil ze svých palubních kanonů do řad vrahů našeho národa. Četná vyznamenání naše i spojenecká, několik fotografií, dokladů, dopisů a uniforma, toť vše, co po něm zbylo - velká mezera v našich řadách - ale tím větší je naše láska a vděčnost jeho památce.

Poslední v řadě... František Havránek, usměvavý, veselý chlapec s dolíky ve tvářích. Podobně jako já se dostal přes Balkán a Střední Východ do Francie, kde však rozklad fronty a chaos mu zabránil v evakuaci. Po příměří tam pracoval v dolech a dokonce studoval dálkově na universitě, ale při první příležitosti přešel ilegálně do Španělska a Portugalska a odtamtud do Velké Británie. Přihlásil se ihned k letectvu, rychle a úspěšně prošel výcvikem, aby "dohnal zpoždění", a nastoupil k naší 311. bombardovací peruti. Zúčastnil se řady náletů na námořní cíle a byl vyznamenán šesti čs. i spojeneckými vyznamenáními. Dne 4. prosince 1944, kdy peruť dostala nové protiponorkové zbraně, radarová torpéda, odstartovala jeho posádka ke zkušebnímu letu ze základny Tain ve Skotsku. Pro motorovou vadu, snad oheň na palubě, točil pilot zpět na přistání, těžce naložený čtyřmotorový liberátor však narazil na násep a celá posádka v explozi zahynula.

Odpočívá na hřbitově v Tainu.

Kromě těch, kdo padli, účastnili se šestiletého úporného zápasu za naši svobodu také tito absolventi nebo žáci našeho gymnasia:

JUDr Rudolf Tereba /abs. 1925/
 Ivan Melínek /abs. 1928/
 Jan Jedlička /abs. 1931/
 Božena Podorská-Hauserová /abs. 1933/
 František Jedlička /abs. 1934/
 Konrád Dubský-Deutsch /abs. 1935 - 311. bomb. peruť/
 Antonín Staněk /abs. 1935 - parašutista/
 MUDr Přemysl Sonnek /abs. 1935/
 JUDr Jan Buchta /abs. 1936 - 311. bomb. peruť/
 Louis Friedjung /abs. 1936 - obrněná brigáda/
 Vilém Holubář /311. bomb. peruť/
 Karel Minich /abs. 1935/
 Otto Minich /abs. 1938 - vyznamenaný za statečnost při obraně
 Tobruku/
 Jindřich Jedlička.

Za ostatní brněnské střední školy budiž zde vzpomenuto zejména absolventa královopolského r.r.g. Jiřího Osolsobě, vynikajícího bombardovacího letce se skvělými výsledky po celou dobu války až do vítězného finale, a Bedřicha Valnera, rovněž letce 311. bombardovací peruť, absolventa německého gymnasia r. 1936, jenž patřil už v době styku žactva obou našich ústavů k nepočetné demokratické skupině mezi svými spolužáky a dal to přesně najevo právě svým odchodem do čs armády.

Musím potvrdit za sebe i za své padlé přátele - protože, jsme často o téhle otázce mluvili -, že nebyť této nám tolik drahé školy, nebylo by ani naší účasti v boji. Nejen vědomosti, kterým se podívovali naši britští instruktoři, ale především mravní výchovu z gymnasia jsme pociťovali jako pevný životní základ. Snad nejučinnější byla nenásilná výchova takovou osobností, jako byl náš profesor latiny dr. Josef Kudela, jenž byl osm let naším třídním a potom se stal ředitelem. Ve vystupování byl skromný, v jednání vlídný, ale pronikala z něho pryznost a odhodlanost kdykoli znovu bojovat. Věděli jsme o jeho odbojové činnosti za první světové války, i když o ní málo mluvil; za druhé světové války zahynul umučen v koncentračním táboře Oswięcim. Ale také jiní profesori nám dali po té stránce mnoho, například historik dr Zdeněk Hájek nebo Magre Jan Štěpánek. Na střední škole se formuje charakter mladého člověka; ani právnická fakulta mi nedala tolik, kolik naše gymnasium. Ti chlapi na desce, jejichž pozůstatky leží v cizích zemích, mohou být vzorem i mladším našim kolegům, jichž pouto s naším gymnasiem není již tak pevné, jako bylo naše.

JUDr Jan Buchta

Osudy tří, kteří zůstali v nesvobodné vlasti.

JUDr. Richard Mácha,

narozený 6. září 1913 v Klenčí pod Čerchovem, je jednoznačně skvělou postavou oboje moravskoslezských vysokoškoláků a mučedníkem pankráckého oddělení vězňů odsouzených k trestu smrti a čekajících na guillotinování v tamním infernálním prostředí pod dozorem sadistických wachmeistrů dlouhé měsíce. Bylť se záhy usadil na Moravě a žil napřed v Brně, potom v Mikulově, a studoval práva na Masarykově universitě - asi 4 ročníky před naším. Poznal jsem ho v červenci 1936 na táboře SČS na Farářce a rychle jsem si ho zamiloval. Imponovala mi jeho úsměvná, přímo slunná povaha s vyrovnaností intelektové a citové složky. Ríša byl nadšený skaut woodcrafterského směru, ač nepatřil k onomu výstřednímu křídlu, jež se tolik drželo přírodního ideálu, že odmítalo užívat zápalek a oheň rozdělávalo křesáním nebo třením dřívka o dřívko. Byl také lyrický kytaristou, a lyrickým opět v poloze mužného woodcraftersství; zpívali jsme spolu "Když velké slunce plamenné" a jiné isavské písně, ale třeba také Indiánskou lásku. V Mikulově vedl Ríša skautský oddíl a v létě 1937 byl vedoucím tábora tamních a znojemských skautů zrovna proti Farářce, na protějším, jižním břehu Vranovského přehradního jezera. Tu jsme se přesvědčili o jeho vzorném pořádku a autoritě i oblibě mezi jeho mládeží. V Mikulově také spolupracoval při organizaci dobrovolné "Republikánské obrany", v níž se sešli čeští hraničáři s antifašisty německé národnosti. Dřív než při ostraze hranic, kterou konala tato jinak zvaná Republikanische /nebo Rote/ Wehr, působila při pomoci prchajícím rakouským antifašistům, především Schutzbündlerům, po Dolfusových masakrech z února 1934 i později, kdy se zachraňovali před nácký. Na Špilberku jsme se seznámili s jejich velitelem, sympatickým starým Windischem. Měl tam funkci nejstaršího vězně, jemuž se na Špilberku říkalo "kápo", a chodil při večerce kontrolovat, zda všichni na celách zalehli na slamníky, a popřát každé cele "gute Nacht". Jiný z oněch Mikulováků, bodře venkovský Franta Schwarzenbrunner, jel pak s námi v transportu do Vídně a odtud až do Sachsenhausenu na blok 27, kde jsme se teprve k 1. dubnu 1940 rozešli. Ríšu Máchu jsem po svém propuštění z lágru znovu našel v létě 1942 jako úředníka právního oddělení pojišťovny Riunione Adriatica naproti nádraží v Brně. Nastoupila tam tehdy čerstvá maturantka Dulička Novotná, má milá přítelkyně, a zvěděvši o tom, že se s Ríšou známe, připravila naše setkání. Zakrátko poté mi však zděšeně přišla povědět, že 25. září si do Riunionky přišli

gestapáci, Říšu zatkli a odvedli. Bylo to uprostřed roku velkého vraždění v heydrichiádě, kdy se lidé stříleli "pro schvalování atentátu", tedy tuze zlověstné. Do konce války jsme zůstali o Říšovi beze zpráv. Uchoval jsem si vzpomínku na jeho nádhernou slunečnou povahu - a bolestnou sympatii.

Teprve v 70. letech jsem dostal do ruky nejautentičtější svědectví o Říšově životě po zatčení, o jeho procesu u německého soudu ve Vratislavi, rozsudku smrti z 18.6. 1943 a dlouhém čekání na smrt v pankrácké "sekyrárně", zřízené na jaře 1943. Nebylo to věru čekání trpné ani resignované. Ono svědectví, v 70. letech téměř nedostupné, podalo mi dvousvazkové dokumentární pásmo Žaluji s podtitulem Pankrácká kalvarie, vydané po válce dvakrát nakladatelstvím Orbis. Jeho sestavitel se halil do anonymity jména "Karel", pod nímž vystupoval ve vězení, známý jím odtud spoustě vězňů, hlavně odsouzených na smrt, jimž konal obětavě obrovskou službu. Karel Rameš - neboť jsme si ho zatím už identifikovali - byl intelektuál, vězeň odsouzený jen k trestu na svobodě, s poněkud volnější možností pohybu v ostatních odděleních Pankráce, při němž pomáhal vězeňskému fotografovi, jindy elektrikářům apod., a tak se někdy dostával i do nejpřísněji izolovaného oddělení odsouzenců na smrt, tzv. IIa. Své pozice využíval k důmyslnému a složitému dílu tajného poštovního spojení odsouzenců s rodinami a přáteli na svobodě, organizaci přísunu životních potřeb, jimiž nebyly vždycky jen potraviny a kuřivo, nýbrž především už sama živá slova, živá voda pro statečná, ale přespříliš týraná a vyčerpávaná srdce vězňů. Tak "Karel" poznal - ze živých slov korespondence - taky Říšu Máchu. Není divu pro mne, že právě jeho si podivuhodný, důmyslný a obratný dobrý duch Pankráce, jímž "Karel" nesporně byl, oblíbil ze všech ostatních, vesměs ryzích, krásných a pevných českých vlastenců a solidárních kamarádů, snad nejvíc. Hluboce mě dojalo, že si pro Říšovu charakteristiku našel též obraz jako já, jen převlečený do neskonale krutějších, vskutku mezních poloh: "Člověk krásný svým duchem i zjevem, člověk plný lásky ke všemu dobrému, co stvořil Bůh, muž dodávající odvahy všude tam, kde se jí nedostávalo, - to byl Richard Mácha, to byl ten milovaný Říša, sluníčko sekyrárny... On byl velitelem odd. IIa, duševním, geniálním, urozeným. Sám Bůh ve své prozřetelnosti zachoval ho na IIa déle při životě než ty ostatní, neboť byl tam v temnotách jeho zástupcem, misionářem a sluhou v těsné blízkosti smrti." To jsou slova autentického svědka Říšova působení. A jinde: "Jeho hrdý, ušlechtilý intelekt a duch kraloval nad situací." - "Nepoznal jsem ušlechtilějšího člověka a přítele nad Říšu."

Ríšovo provinění spočívalo v "napomáhání osobě nepřátelské říši", totiž svému kdysi spolužáku Stanislavu Živnému, úředníku pojišťovny a komunistickému pracovníku v ilegalitě. Tento Živný byl srdnatý, odvážný muž; poprvé zatčen hned v září 1939, už na jaře 1940 uprchl z vazby a žil pak ve weekendových chatách svých známých na přehradě, zásobován tam dávnějšími přáteli a spolužáky z Bystrce a Brna, bratry Aloisem a Josefem Hlavičkovými a Aloisem Králíkem, později také Ríšou. Ríša mu rovněž opatřil na Kyjovsku falešné doklady a osobní zbraň. Za přepadu gestapáky na chatě Živný jednoho z nich postřelil a sám byl také zraněn, souzen a časem popraven /mimo Protektorát/. Alois Hlavička a Alois Králík, šéf nábytkářského závodu v Brně, byli odsouzeni spolu s Ríšou. Ríša po celou dobu pankráckého čekání na smrt vyvíjel neúnavnou činnost, aby podepřel ducha kamarádů a nedal mu klesat do beznaděje, veden přitom heslem E. Thompsona-Setona: "Nejsi nikdy poražen, dokud si sám nepřiznáš, že jsi poražen," jakož i Masarykovým "Pravda vítězí". Sám se povznášel pomyšlením na tolik shodných obětí boje ryzích vlastenců, vzpomínal jmenovitě na naše profesory Vážného a Baxu, zavražděné r. 1942. Svou bohatou korespondenci škrabkami vedl při zákazu mít na celách tužky. Odtud, z cely smrti, nespočetnými něžnými dopisy povzbuzoval svou milovanou ženu Lídu a sestru Ančí. Zdroje své vlastní posily čerpal z optimistické důvěry ve vítězství spojenců, nacházel a ověřoval si při četbě bible i Friedricha Schillera /jehož verše i překládal/, z lesní moudrosti Thompsona-Setona i v Kiplingově básni "Když" a ve verších českých básníků. Až mě mrazí pomyšlení, jak Ríšovi - hrozivě i zase útěšně - zněly několikrát jím citované verše z Nezvalovy "Manon Lescaut":

Hodiny zas už bijí čtvrt
a ruce opět zebou
hodiny zas už bijí čtvrt
odbijí půl a přijde smrt
a vezme si tě s sebou
Přijď dlouhá noci s vánkem
který mně bude vát
až budu věčným spánkem
navěky sama spát...

Někdy v srpnu 1943 Ríša s kamarády na cele 41 k ohromení samého "Karla" začali - vydávat časopis sekeráčů! Vydávali jej, složený z úvodníků, žertů, veršovaných pankráckých rozhlásků i citátů pamatované poezie, k obveselení spřátelené ženské cely 38. Triumf českého nezločnického ducha, syntéza lyriky a černého, šibeničního humoru přímo v sousedství guillotiny. Vyšlo ho 13 čísel a časopis zanikl ve smutku po popravách mezi sousedkami.

S pomocí advokáta dosáhl Ríša koncem r. 1943 obnovy řízení a to mu prodloužilo čekání na smrt, ale přineslo i naději, že zdržení bude tak dlouhé, aby gestapáky předběhlo vítězství spojenců, jak se toho konečně dočkala Paďa k smrti odsouzených v květnu 1945. Ríša a jeho druhové se však těšili marně a s nimi marně až do poslední chvíle doufal i Karel. K jeho zdrcení přišla nečekaně Ríšova poprava 6. dubna 1944. Karel ji prožil jako ztrátu nejmilovanějšího přítele - ač se nikdy nesetkali tváří v tvář a znali jen z korespondence. Přenesl pak lásku a pomoc na další a další kamarády v osudu, ale z dokumentu je naprosto zřejmé, že Ríšu uváděl přitom jako nejlepššího z nejlepších, zástupce božího v sekýrárně, její "sluníčko".

Závěrem už jen pro historiky Odboje Ríšovo svědectví, že nejvíc a nejkrutějšího hladu ze všech věznic zažil - v Brně: v Kouničkách a na Cejlu. Tam "už hlad začínal duševně škodit".

Tolik - aspoň tolik - bylo třeba říci pro paměť budoucím o JUDr. Richardu Máchovi, našem přestatečném kamarádu z pokrokového studentského hnutí, z hnutí skautského a možná nejmladším mučedníku mezi absolventy právnické fakulty Masarykovy university. Nechť naň nezapomíná ani brněnská organizace SPB!

PhDr. Jan Juránek,

narozený 16. prosince 1912 v Jedlí na Zábřežsku, byl posluchačem filosofické fakulty Masarykovy university, filolog-romanista. Absolvoval ji v roce 1937 a potom na ní pracoval jako asistent románského semináře, se zvláštním zaměřením na hispanistiku. V těch předmnichovských letech nás pojila mimo jiné právě sympatie k hrdému španělskému duchu nepoddajného odporu vůči obklíčení a postupnému rdoušení republiky spojenými silami německého a italského fašismu s přesně mnichovskou asistencí Britanie a Francie. Juránek bydlel v privatním podnájmu, a tak nebyl internován 17. listopadu 1939 a kolejáky a setkali jsme se nově teprve po našem propuštění z lágru. Velmi těsně jsme se pak sblížili na podzim 1942, ve dnech vrcholícího vzestupu nacistických válečných úspěchů na jihu i na východě, kdy se lidem začalo hnusit už jen zapínat rozhlasové přijímače a poslouchat jejich vítězoslavný blábol. Jenže po ošidném vzepětí útoku přišel mrtvý bod a po něm obrat - v říjnu začala Montgomeryho vítězná ofenziva od El Alameinu a pod Kavkazem - odkud předtím německé filmové žurnály přinášely snímky z boje na samém Elbrusu - zahájili Rusové v listopadu protiofenzivu, vedoucí nakonec k obklíčení nepřítele u Stalingradu a jeho zničení.

Jan Juránek se svým mladším bratrem Toničkem zachytili snad jako první z éteru, z nesmírné dálky nějakého Kujbyševa či odkud vyslanou zvěst o této ofenzivě pod Kavkazem. Mineralnyje Vody byly tuším prvním znovudobytým uzlem na železniční trati Rostov-Baku, a za nimi plynula jména dalších měst a míst severně kavkazského hřebene. Začali jsme večer co večer usedat u Juránkova přijímače, na nějž chytal celkem slyšitelně krátkovlnné sovětské vysílačky, usedali jsme s uchem těsně přiloženým k aparátu a pak nad podrobnými mapami Ruska celé hodiny registrovali jednotlivé body vytyčující nám ústup nepřítele a postup sovětské ofenzivy. Byly to hodiny vzrušujícího očekávání a pak výbušné radosti, jež jsme trávili u přijímače, krátice si čas čekání na zprávy hrou v šachy. Tak jsme zachytili zprávy o kapitulaci Paulusových armád, o odchodu zbědovaných nácků, kteří se ze zpupných mistrů paradeschrittu proměnili v pajdající omrzlé mužlmany, do zajetí. O čestném daru městu Stalingradu, zlatém meči krále Jiřího VI., o blahopřáních Churchillovu, Rooseveltovu, de Gaullovu, a zase jsme zachycovali jména všelikých Alexandrovek a Konstantinovek, rádi, že jsme našli ta místa na našich mapách a zjistili dle nich další kilometry, o něž byl nepřítel zatlačen zpět. Cesta přes zasněžené "Tomášské" pole do Žabovřesk za Juránkem se mi stala tu zimu

magistrálovou radostí a vracíval jsem se po ní až pozdě v noci, po posledních zprávách sovětského hlavního stanu za ten který den.

Hned po zavření vysokých škol byl Juránek jako profesor poslán - spolu s kolegou Vladimírem Kyasem - učit češtině, němčině /a načerno asi i historii/ na textilní průmyslovku na konci Francouzské ulice. Po celý následující rok 1943 nám bylo stále patrnější, že ofenzivy našich východních spojenců budou postupně stále víc nabývat na síle, čím víc bude slábnout údernost nácků. Na dalekém obzoru jsme tušili bod, od něhož budou nabývat mohutností nezadržitelné laviny, a to živilo uprostřed mizerie protektorátu s německým terorem náš optimismus o jejich konci. Toho roku stanuli Američané pevně v Maroku, Alžírsku, na Sicilii a italské pevnině, Itálie kapitulovala a Němci pocítili dusivý pach blížící se porážky v obklíčení.

Na podzim 1943 zatoužil Jan Juránek polaskat se po čase opět s rodnými cestami a lesy jedelskými, odkud se prakticky odřízl opcí pro protektorátní občanství s domicilem v Brně, kdežto jeho rodiče a sourozenci s českým etnikem severní Moravy připadli k opavské části "Sudetské župy". Propustky k návštěvě rodičů dosahl na vánoce a Nový rok 1943/44 a nastoupil tak cestu, jež se mu stala osudnou. V Jedlí se totiž sešel, přiveden k tomu některým rodákem, s uprchlým sovětským poručíkem /Nikolajem Bussem odněkud z Donbasu/, uprchlík se skrýval v nějaké lesní skrýši a nesmírně trpěl vysílením, zimou a hladem, sotva už sám schopen pohybu. Juránek ho tedy dovedl do vsi ke kýženému zotavení v teple mezi lidmi, načež se sám vrátil do Brna. Jenže česká severní Morava byla už víc než jen útočištěm pro uprchlé zajatce: skýtala jim navíc i možnost obnoveného vstupu do boje. Památník jejího odboje na Látku u Cotkyně i publikace šumperského SPB zaznamenávají zde činnost Národního sdružení československých vlastenců, organizace zabývající se ve své oblasti získáváním zbraní od Němců, sabotážními akcemi zejména na železnicích, různými diverzemi a budováním lesních bunkrů pro rozvíjenou partyzánskou činnost. Tato organizace to zajisté byla, od níž por. Busse získal zbraň, nakonec použitou.

Uprchlý Rus byl v Jedlí ubytován ve stavení rodiny Pospíšilovy, na půdě v seně. Je hrozné napsat zde trpkou pravdu o tom, jak hloupě došlo k jeho vyzrazení, smrti a popravě jeho přátel a zachránců, ale je toho třeba. Tedy: z hamižné závisti kterýsi anonym udal Pospíšilovy, že tajně pálí slivovici /1/, a po opětovaném /1/ udání tam přišli četníci. Když na půdě odhalili Rusa, došlo k palbě, poručík jednoho Němce zastřelil a poranil další dva. Nato přivolána posila, a ta rozstřílela celou chalupu kulometem, poručík byl zabit, řada lidí pozatýkána.

Janův mladší bratr Vladimír byl navíc přistižen při aktivní údržbě obydleného partyzánského bunkru, souzen tzv. "rychlým soudem" a veřejně oběšen v rodné vsi 10. července 1944.

Jana Juránka přijelo si opavské gestapo zatknout do Žabovřesk 15. března 1944. Nazastižen v bytě a domácími varován odmítl útěk a dal se zatknout a odvézt do Opavy. Zdá se, že v polovině r. 1944 se už Němci příliš nezdržovali soudními procedurami, ale vězně neusvědčené po vyšetřování rovnou transportovali do koncentráků. Jan Juránek nicméně pobýval v opavské věznici až do 28. ledna 1945. Rodina nejmladšího bratra Antonína chová jeho dopisy z věznice, psané česky na předtištěných formulářích. Citujme z jednoho z nich, s datem 11.8. 1944, brzy po popravě bratrově:

"Cítím se v poslední době velmi osamělý, víc než kdy jindy, a vzpomínám na Vládu. Ačkoliv jest již srpen, zda se mně venku tak krásně, že mi to spíš připomíná máj, ne však ten obyčejný, nýbrž ten, který prožívá hrdina Máchovy básně, trpící lhostejností přírody a okolí k jeho smutku. I to, co se mně v noci zdá, je podobně zabarveno, často sním o mamince, např. že peče koláče a chystá mě na dalekou cestu. Tak tedy žiji většinou jen vzpomínkám na zašlé radosti mezi vámi, na prázdninové dny a na rodnou ves, kterou mám tak strašně rád, že město, kde jsem pobýval, úplně z mých představ vymizelo." V dalším vyslovuje lítost, že nebyval vždycky k rodičům a sourozencům dost pozorný a ohleduplný, - ale to asi hryže na stará kolena v nás všech. Prosí rovněž o vyřízení děků za účast kolegovi Vladimíru Kyasovi a všem v rodině vzkazuje horoucí lásku - "váš Jenda".

Z Opavy byl Jan odvezen 28. ledna 1945 do malé pevnosti v Terezíně, dopisy a lístky odtud chodily do Jedlí až do 1. dubna. Hned 2. dubna následoval železniční transport do Flossenbürgu, tábora, v němž už od listopadu žil jeho kamarád František Potůček. Je vskutku s podivem, že se ti dva nesetkali, třebaže František pracoval v pisárně na "krabicích živých". Spolu s Juránkem tam byl dovezen jedelský krajan František Pospíšil, ale bydleli zřejmě na různých blocích a rovněž se víc nesetkávali, jen dosvědčuje soused Pospíšil, že tam Jana spatřil ještě v dubnu 1945. Tehdy oznámili vězňům přípravu na evakuaci tábora před blížícími se Američany. Svědkové pak vyprávěli, jak prý na tuto zprávu "někdo z vězňů" zareagoval jásotem a vyběhnutím z řady nastoupených - a byl na místě esesáky zastřelen. Lze tudíž údaj o Janově zastřelení ve Flossenbürgu 10. dubna /viz brožura "Zvláštní akce 17. listopad a její průběh v Brně", str. 81./ přijmout jako pravděpodobný.

In memoriam byl Jan Juránek 15. prosince 1945 vyznamenán čs. válečným křížem 1939 a Masarykova universita mu 17. listopadu 1946 udělila doktorát filosofie h.c. Jeho starodávným kamarádům zbyly vroucí vzpomínky na tohoto intelektuálně i citově bohatého muže a patriota, právem zahrnutého na památníku odboje na Látku do severomoravského Národního sdružení československých vlastenců.

MUDr František Potůček

ze Žeranovic u Holešova, narodil se 26. dubna 1913 - ano, v den jeho narození bude roku 1945 osvobozeno Brno - syn rodiny sídlící na větrném hůrce v usedlosti, která dříve sloužila jako větrný mlýn, byl jedním z předních členů Kostufry na medicíně Masarykovy university. Býval členem výboru Spolku čs. lékařů a samosprávy Kaunických kolejí. Tam pracoval především jako knihovník a odtud ho také jménem znal nakladatel Pař. Prokop, jak se ukázalo při jejich setkání v Sachsenhausen. Po ustavení brněnské organizace Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku a předsedou prof. dr. Vladimírem Helfertem stal se František jejím tajemníkem. Jeho zájem o život studentského hnutí byl všestranný; František sledoval politický život na všech fakultách, pracoval v Jednotě pokrokového studentstva a soustavně si vedl bohatou dokumentaci, činnosti fakultních spolků a Svazu. Tak jsme v něm právem spatřovali svědomitého archiváře a příštího historiografa moravskoslezského studentstva. Těžiště své práce včetně společenské měl v kolejích a méně často než jiní si zašel posedět do Avionu a ani o prázdninách se většinou nezúčastňoval táborů SČS. Nebylo to však z nedostatku družnosti, spíše asi z lepšího smyslu pro hospodaření časem. O prázdninách 1939 vedl však hospodářství letního tábora SČS u Jablůnky nad Bečvou a v září, v době polské války, začal s odsunem knihovny Kaunických kolejí do bezpečného úkrytu. Tato akce byla zmařena v samém začátku náhodným zákrokem německé hlídky proti dvěma klukům, kteří knihy odnášeli v nápadně těžkých kufrech na zastávku bitýšského autobusu. Jeden z nich - byl to Karel Švengr - pronásledovatelům unikl, druhý byl zatčen a i s plnými kufry dodán gestapu. František, včas o tom zpraven, se z opatrnosti hned příštího dne z kolejí odstěhoval do soukromí a vrátil se tam až na nějakou schůzku, po níž tam kvůli pozdní hodině zůstal pro tu jednu noc vyjimečně přenocovat. Co čert nechtěl, bylo to zrovna večer 16. listopadu! Ráno se probudil s ostatními kolejáky ranami pařeb do dveří a esesáckým řevem. Fatální náhoda, připomínající podobné přímo anekdotické příběhy o tom, jak kluk v privátě půjčil kamarádovi svůj podnájem pro schůzku s děvčetem a sám šel pro jednu vyspat se na jeho místo do kolejí - zrovna 16. listopadu. Byl tedy 17. listopadu ráno František s ostatními kolejáky sbalen a zavlčen do koncentráku a tam jsem se s ním sešel v lednu 1940. Bydlel na bloku 51 a kol něho se seskupovala celá soudržná společnost krajanů z východní a jihovýchodní Moravy: Čája /František Leitgeb/, Franta Hub, Bohdan Rossa, Zdeněk Vincenc a další. Lagerälteste Nr. 1 Harry Naujoks jako hlava vězeňské samosprávy a představitel ně-

meckých komunistů navázal právě ve Františkově osobě první kontakt s kostufráky na studentských blocích. František tento kontakt časem rozšířil na náš blok 53 tím, že dal Harrymu typ na večerní rozhovory se mnou. Šlo o docela elementární přátelské sblížování. V podmínkách smrtelného nebezpečí pro každého, kdo by se pokoušel v lágru o jakoukoli politickou organizaci, nepokoušel se Harry ani nikdo jiný z jejich dobře utajeného vedení vřahovat nás do nějakého skutečného rizika. Ale už i to, že jsme se osobně sblížovali, bylo v našem životě v koncentráku nesporně posilou, mravní oporou a jakýmsi zásvitem naděje i do budoucích vztahů mezi národy.

Už na podzim 1940 byl František vyslýchán na politickém oddělení správy tábora ve věci své knihovnické práce v kolejích a v souvislosti se zatčenou mezitím skupinou olomouckých studentů v protektorátě, vyšetřovanou brněnským gestapem. V polovině února 1941 pak bylo jeho číslo vyvoláno "zum Tore antreten!" po návratu z práce při večerním apelu. U brány mu ještě Harry stačil šeptem sdělit cíl transportu - Brno. Vězeňský vagon tam po celodenním cestování dorazil už hodně pozdě večer, kdy gestapo v Kouničkách už přírůstky nepřijímalo. To bylo pro Františka v té chvíli štěstí, neboť se v barácích Pod kaštany, kam ho "deponovali", stačil setkat se starým kamarádem MUDr. Antonínem Černochem, pohyblivým tam co "Häftlingsarzt". Jím informován o zatčených i nezatčených ještě kamarádech mohl si promyslet, co všechno bude moci nazítří utajit, především své spojení s Oldříškem Černým, jež by bylo nejvíc přitěžující. Mohl se tudíž v duchu smát blufujícím řečem komisaře Dorsche, že stejně už všechno vědí, a to právě prý od zatčeného Oldříška. Stačilo pak podepsat jen málo usvědčující protokoly pro obžalovací spis k "volksgerichtu" ve Vratislavi.

V srpnu 1941 převezli Františka do soudního vězení na hrad Mírov; seděl tam ve věži s výhledem daleko na širokou Hanou a prožil tam osm měsíců ve společnosti řady vzácných lidí a dobrých kamarádů, zejména vzpomínal na učitele Oldřicha Blažka z Rájce n/Svit. /později popraveného v Berlíně/ a gymnasistu z Legionářské Jirku Sedláčka, spoluobyvatele cely. Z Mírova putoval v březnu 1942 do Vratislavi a v dubnu tam byl odsouzen "pro přípravu velezrady" ke třem a půl letům vězení /počítaným od 1. března 1941/. Krátce poté odvezen do Wohlau na skoro celý rok, do března 1943. Pozoruhodná je okolnost, že se tam seznámil i se sousedem své cely - bývalým agrárním velmožem a předsedou vlády Rudolfem Beranem. Dne 1. března 1943 spolu s pracovním komandem 35 mužů převeden do slezské Olešnice /vých. od Vratislavi/ a odtud detašován do vsi Klein Ellguth /dnes polsky asi Ligotka/ na práce polní, lesní

a vodní. O maličko méně hladu, vzpomínal, ale zato práce namáhavější a za surového poháněčství dozorců nešťtících se ani ubíjení vyčerpaných vězňů.

31. srpna 1944 vypršel Františkovi trest, ale byl hned převezen zpátky do Brna a rovnou k Dorschovi. Uvítal ho slovy: "Du Lump, du hast uns doch betrogen," - ošidil jsi nás a domů nepůjdeš. A František šel do Flossenbürgu na bavorské straně Českého lesa.

Flossenbürgský koncentrák ležel v blízkosti středověkého pohraničního hradu na vysokém kopci. František mi jednou cestou bukovými lesy nad Jevany vyprávěl, jak je začátkem listopadu 1944 doň vedli strmě vzhůru spoutané řetězy, za řezavého větru se sněžením, ale v srdci je hrálo vědomí blížícího se válečného finale a vítězství. Bylo to před zimou ardenské ofenzivy nepřitele a jejího rozdrčení Američany, před zimou sovětské ofenzivy od Visly k Odře a Sprévě. Jenže po příchodu do tábora byl každý optimismus těžce otřesen. Karanténní barák byl veliký hangár bez jakéhokoli hygienického zařízení, holá plocha přepažená horizontálně dvěma patry kompaktních paland na spaní. "Našlapali" do ní dva tisíce vězňů. Úroveň hygieny klesala na absolutní dno. Všechny žraly tytéž vši a postupně je infikovaly skvrnitým tyfem. František si musel přinést dostatečně protilátek s sebou, když se nanakazil. Ale ještě hroznější poměry panovaly v rozdělení potravy. Už se dávno nefasovaly řádně odměřované porce šličky nebo chleba, jak jsme na to přivykli začátkem války. Z kotle rozdílil zelený blockälteste - vrahoun - podle vlastního výběru a zvůle, chlapi se za toho stavu libovůle drali jeden přes druhého lokty a pěstmi a blokáč je přitom třískal klackem hlava nehlava. Pro vyhladovělé přírůstky byla pramalá šance dostat sebemenší sousto, František se do holé rvačky nedokázal pustit a několik dní trpěl zoufalý hlad. Nakonec resignoval natolik, že v klidné úvaze plánoval příštího dne skok do drátů. V mezních situacích uhasíná sám puď sebezáchovy, a Františkovi taková nastala. A v tomhle mezním okamžiku se setkal - s Harrym Naujoksem, už v listopadu 1942 sem za trest poslaným po rozmetání sachsenhausenské vězeňské samosprávy esesáky a po dosazení zelených do ní. Harry, sám sice zachráněný od nejhoršího v trestné koloně, nesměl už zastávat funkce v samosprávě, ale dokázal prostřednictvím českého vězně, bývalého redaktora Národní politiky Emila Lešáka, vytáhnout Františka z bloku nováčků, převést ho na blok starších vězňů a zaměstnat v pisárně prací na "krabici živých". Tak nám Harry zachránil drahého kamaráda opravdu v poslední, nejkritičtější chvíli, vrátil ho skoro už ze člunu Charonova.

Ještě v září 1944 v Kouničkách se František setkal - kromě již taky zatčeného Oldříška Černého - i s vlastním strýcem Stokláskem z Medlánek. Jako včzeňský ošetřovatel nemocných a zmlácených a zmrzačených po výsleších mohl navázat motákové spojení s medlánskou tetou. Tak se dověděl i o zatčení svých rodičů, bratra a obou sester v únoru 1944 v Žeranovicích, když po udání anonyma odhalili u nich Němci úkryt policejně nehlášeného čs důstojníka a časem ještě i skryý vajícího se ze zajetí uprchlého důstojníka sovětského. Všichni Potůčkovi byli pozavíráni a Julius Potůček docela odsouzen k trestu smrti před nímž ho v pankrácké sekýrárně zachránilo pražské povstání doslova v předvečer stanovené popravy - 5. května 1945.

Flossenbürg zakázal Himmler telegramem ze 14. dubna 1945 předat nepříteli a nařídil vězně umořit pochodem smrti, zaměřeným na jih, k pomyslné podalpské sféře obrany říše. V pátek 20. dubna - o posledních Hitlerových dožitých narozeninách - nastoupily tři kolony o 14061 muži svou cestu smrti. Trvala tři dny a tři noci a za tu dobu postříleli esesáci tisíce vyčerpaných a hladem zmučených obětí, počet se udává mezi čtyřmi až osmi tisíci. Skupina, ve které pochodoval František a taky Harry, měla být postřílena v kamenolomu u Chamu /Kouby/ a zasypána pak odstřelem bloku kamení. Zmařil to příchod II. americké motorizované armády, osvobodivší vězně ráno 23. dubna.

Pozornost si zaslouží Františkova vzpomínka na první dny po tomto datu. Česká asi tři sta mužů čítající skupina vězňů se projevila mezi všemi vězni různých národností jako kolektivně nejživotaschopnější, neboť nejiniciativnější a se schopností bystré organizační improvizace. Zorganizovali si provizorní životní podmínky, ubytovali se v místním zámku, založili za pomoci polských lékařů pro všechny evakuované nouzovou nemocnici, jíž místní německé úřady poskytly lůžka, Američané po týdnu léčiva a obvazový materiál, řezníci rekvirovali a poráželi dobytek a zahájili lidské stravování, atd. Svědectví o pozoruhodné chuti ke svobodnému životu, o aktivní vzájemnosti a spontánním projevu sourodého myšlení, cítění a jednání v podmínkách těsně po zrodu vzkříšené české svobody. Svědectví pro nás dnes skoro nostalgické...

Události se překotně valily, Hitlera sebral čert, Berlín padl, v Praze vypuklo povstání. Nákladní automobily z Domažlic a Plzně odvažely osvobozené domů - a František co medik odjížděl až s posledními a 12. května byl v Praze. Do Brna jel 15. května na střeše železničního vagonu /1/ a dojel do Blanska, odkud šel už pěšky do Medlánek. Tam se zakrátko naštěstí shledala celá Potůčková rodina. Koncem května se všichni vrátili do Žeranovic.

Po dostudování medicíny na Masarykově universitě František přesídlil do Prahy - podobně jako většina jeho starých kamarádů. Vypisovat zde jeho prožitky dalších desítiletí by se poněkud vymy-
kalo účelu tohoto sborníku. Na rozdíl od kamarádů za okupace zahy-
nulých se František těší spokojenému rodinnému životu se ženou,
dvěma syny, dvěma dcerami a stále rostoucím počtem vnoučat - a
samozřejmě také obklopen velkým počtem věrných kamarádů.

{Z těch, kdo jsme léta okupace a persekuce prožili, zakusil
František asi nejdrastičtější a nejdramatičtější osud. Málokterý
charakter prošel takovými zkouškami jako právě jeho. Koncentráky,
gestapácké věznice v Brně, na Mírově, ve Slezsku ho prověřily
z hlediska našeho národního charakteru přísně a klid a pohoda
ho nečekaly ani v padesátých letech doma ve vlasti. Dnes žije
mezi námi, těší se s námi stejnými radostmi a trápí stejnými
bolestmi a nepravostmi. Kéž nad ním i nad námi všemi zavlaje
vlajka Apollinairovy útěšné naděje, že

radosti vždycky bolest vystřídaly!

JUDr Jiří Zapletal

P o z n á m k y

k ilustračním přílohám.

Portrétní snímek PhDr. Jana J u r á n k a jsme použili asi maturitní. V památkách rodiny jeho bratra existoval jediný pozdější, ale byl z příliš ostříhané předlohy pro tramvajovou legitimaci, že bylo vyloučeno jej zde reprodukovat.

Tři karikatury MUDr. Karla A d a m u s a, zesnulého JUDr. Lumíra D r a s t i c h a a Ing. Cyrila H a l á m k a, vesměs přátelůníků brněnské dodatekové akce po 17. listopadu 1939, mají pozoruhodný osud. Autor Jiří K r e j č í je vytvořil na kouscích toaletního papíru ve vězení ve Vídni, proto také mají portrétovaní ještě vlasy. Karel Adamus je propašoval jak po transportu do Sachsenhausenu, tak i odtud po propuštění do Brna. I tyto tři karikatury připojujeme sem pro kontinuitu s brněnskou brožurou "Zvláštní akce 17. listopad a její průběh v Brně".

Redakce

O b s a h :

Rečakční úvod

Vzpomínka na účast čs. studentů ve válce	Dr. Karel Macháček	str. 3
Československým vojákem na Středním Východě	Dr. Josef Sommer	18
Absolventi brněnského gymnasia v boji s nacisty	Dr. Jan Buchta	28
Osudy tří, kteří zůstali v nesvobodné vlasti	JUDr. Richard Mácha	34
	PhDr. Jan Juránek	38
	MUDr. František Potůček	42
	Dr. Jiří Zapletal	
Poznámky k ilustračním přílohám		

MORAVČTÍ STUDENTI ZA VÁLKY - VE ZBRANI A V BOJI
pamětní sborník o Odboji moravského studentstva
ze druhé světové války. Vydáno pražskými Moravany
k 50. výročí 17. listopadu 1939. V Praze 1988.

Bratři J u r á n e k o v i Jan (profesor v Brně,
zastřen v březnu 1944, z koncentračního tábora se
nevrátil) a Vladimír (nacisty oběšen v Jedlí 10
července 1944).

